Парог

Драма ў дзвюх дзеях

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ

Андрэй Буслай.
Маці.
Бацька.
Аліна.
Драгун.
Мікола.
Ніна.
Рыгорка.
Шаргаёў.
Красоўскі.
Міліцыянер.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

Невялікі пакой у гарадской кватэры. Простыя, васількова колеру шпалеры. Мэбля вельмі старая, якая ўжо даўно выйшла з моды. Усё самае неабходнае: стол, два крэслы, канапа. На сцяне ў драўлянай рамцы сямейныя фотаздымкі. Побач на цвіку вісіць вышываны ручнік. Увесь пакой нечым нагадвае вясковую хату. У куце тэлевізар старой маркі, над ім гадзіннік з зязюляй.

Раніца. На канапе спіць Б у с л а й. Звоніць тэлефон. Раз, другі, трэці... Буслай ляжыць нерухома. Тэлефон супакойваецца на хвіліну і зноўку звоніць. Буслай паварушыўся, з неймаверным намаганнем падняў галаву з заплюшчанымі вачыма і зноўку чмякнуўся на падушку. Зноў тэлефон.

Б у с л а й *(хрыпата)*. Бэра! Выключы будзільнік, я ўсё адно не падымуся...

Тэлефон.

Выключы будзільнік, паразіт!

Тэлефон.

Ну й паскуда ж ты, Бэра... *(Падымаецца з ложка і ўрэшце расплюшчвае вочы. Азіраецца, не разумеючы, дзе ён.)*

Цяпер яго можна разгледзець. Гадоў пад пяцьдзесят з першага погляду, але толькі з першага. На самай справе і сарака няма. Няголены апухлы твар, брудная кашуля, ускудлачаныя валасы.

(Уважліва-ўважліва аглядае ложак, стол, падлогу. Мабыць, думае, што прачнуўся ў вёсцы.) Мама!

Цішыня.

(Ідзе да акна, адхінуў фіранку, зірнуў на вуліцу. Раптам спалохана адскоквае ўбок. Цяжка дыхаючы, зноў падыходзіць, з перасцярогай пазірае некуды ўніз.)

Зразумела, што кватэра знаходзіцца ў высотным доме.

(Трэ рукамі твар, трасе галавой.) Нічога сабе жартачкі... Ашалець можна. *(Уважліва аглядае кватэру. Нічога не разумее. Падыходзіць да фотаздымкаў, мацае рукой ручнік.)* Ды што ж гэта такое, ёлкіна маць?! Сплю я, ці што?

Звоніць тэлефон.

(Доўга яго шукае, знаходзіць на падаконніку, падымае трубку.) Алё... Не ведаю... Нічога не ведаю... *(Кладзе трубку, здымае, набірае два нумары.)* Алё... Якая сорак восьмая?.. Я ў справачную званю... А-а-а, справачная! Скажыце, калі ласка, які гэта горад?.. Ды не ганяю я вальтоў, я сапраўды...

Зразумела, што на другім канцы кінулі трубку.

Цьфу! *(Зноў набірае два нумары.)* Алё!! А-а-а, ты ўжо дзевятая?.. А дзе ваша сорак восьмая?.. Я ёй у каханні прызнаюся! Ага, Гарык я, Гарык... Давай сорак восьмую!

Паўза.

Сорак восьмая? Слухай, ты, лічба, табе што, цяжка сказаць, які гэта горад?.. З Марса зваліўся, мяне туды запускалі... А спусціць забыліся... Ды ведаю я, які год! І месяц ведаю! Што-а-а?! А чаго гэта я ў Дубровенску?.. Не ведаеш? І я не ведаю... А колькі цяпер часу?.. Колькі? А-а-а, ужо даюць... Ну, дзякуй, лічба! Прывітанне Гарыку... *(Паклаў трубку, хвіліну сядзеў з тупым выглядам, потым махнуў рукой.)* А-а-а, адзін чорт! Павінен жа хто-небудзь сюды прыйсці калі-небудзь... *(Ідзе па пакоі.)* Ты глянь! Не ведаю гаспадара, але што ў яго клёпак не хапае — гэта факт... Ручнік, ходзікі з птушачкай... Ку-ку, ку-ку... А дзе ж тут гэта самае месца?.. Вой, божухна! Калі як у вёсцы — будзе дзялоў! *(Бегае па кватэры, зазіраючы ў пакоі, знаходзіць тое, што шукаў, знікае.)*

Нейкі час кватэра пустая. Потым ляпнулі дзверы, у пакой уваходзіць А л і н а. Ёй гадоў дваццаць восем. Стройная, прыгожая, усміхаецца рэдка. Апранута модна і сучасна, але з густам. Аліна праходзіць, сядае на зэдлік, дастае з сумачкі цыгарэту, закурвае. З'яўляецца Б у с л а й. Вочы заплюшчаныя, стогне. Аліна азірнулася.

А л і н а *(спалохана)*. А-а-а!

Б у с л а й *(таксама спалохана)*. Чаго ты?!

А л і н а. Адкуль вы?

Б у с л а й. З туалета...

А л і н а. Вельмі падобна... Стойце і не варушыцеся... Іначай я буду крычаць!

Б у с л а й. Не трэба. У мяне галава баліць... Я толькі прылягу ціхусенька, і ўсё...

А л і н а. Не падыходзьце!

Б у с л а й. Я табе сказаў — не крычы!

А л і н а. Вы дарэмна... дарэмна залезлі сюды... Тут няма чаго браць... Ён грошы дома не трымае... Дарэмна...

Б у с л а й. Во завялася, во завялася... Што мне да тваіх грошай? У мяне чэрці ў галаве мак таўкуць... Не магу разабрацца, дзе я і хто я...

А л і н а. Зараз разбяромся разам... *(Падыходзіць да тэлефона.)*

Б у с л а й *(кінуўся да яе)*. Ну, дарагуша, званіць у міліцыю ты не будзеш!

А л і н а. Не падыходзьце!

Б у с л а й. Ды я не злодзей, я просты алкаголік... Жыву ў пасёлку Светлым без прапіскі, так што з міліцыяй у мяне адносіны сапсаваныя... Пакладзі трубку, я табе сказаў!

А л і н а. Добра... Тады кажыце, што вы тут рабілі?

Б у с л а й. На унітазе сядзеў. А да гэтага спаў... А да гэтага не ведаю. Я ледзь з глузду не з'ехаў у гэтай кватэрцы! Прачнуўся — хата вясковая, ходзікі на сцяне... У нас уся вёска такімі шпалерамі абклеена... З акна зірнуў — ёлкіна маць! Зямля ўнізе! Людзі, як мурашкі, бегаюць... Ад страху ледзь сэрца ў жывот не заскочыла... Ну, думаю, дапіўся — хата ў паветра паднялася... І які гэта псіх тут жыве?

А л і н а *(рэзка)*. Як вы сюды трапілі?

Б у с л а й. Чаго ты вішчыш як недарэзаная? Ты гаспадыня, ці што? Сама, мабыць, зацягнула мяне ў ложак, а цяпер крычыць...

А л і н а. Што-о? Цябе ў ложак? Зірні ў люстэрка, лапаць... Цябе ў труну час класці, а не ў ложак...

Б у с л а й. Чаму гэта?

А л і н а. Ты ж сіні...

Б у с л а й. Гэта сіндром...

А л і н а. Які сіндром?

Б у с л а й. Пахмельны, цемната...

А л і н а. Та-ак... Алкаголік, значыцца?

Б у с л а й. Прафесіянальны алкаголік. З чатырохгадовым стажам лячэння...

А л і н а. Вельмі прыемна...

Б у с л а й. А мне не вельмі... На душы як у грэшніка ў пекле... Дай што-небудзь глынуць...

А л і н а. Хто цябе прывёў сюды? Гарухін? Дык вось, вымятайся і скажы яму, што за гэты мілы жарт я наб'ю яму морду!

Б у с л а й. А хоць горла перагрызі, што мне да таго! Я табе, авечка джынсавая, казаў, што нічога не памятаю. Ні бум-бум! Я ўжо другі год толькі да абеду сваё жыццё бачу і пра яго думаю, а пасля як у торбе сяджу паўдня і ноч... Правал... Сплюшчылася маё жыццё. Я нават не ведаў, што ў вашым Дубровенску апынуўся, а ты мяне дапытваеш пра гэту кватэру, хто прывёў, як апынуўся...

А л і н а. Адкуль жа ты зараз ведаеш, што гэта Дубровенск?

Б у с л а й. Званіў у справачную.

А л і н а. Вобмацкам? Не, герой... Дык ты, можа, сам і прыпоўз сюды?

Б у с л а й. Які гэта паверх?

А л і н а. Дзевяты.

Б у с л а й. Наўрад. Чаго б гэта я шкробся аж да дзевятага... І хто б мяне сюды пусціў?

А л і н а. Гэта не праблема. Кватэра не замыкаецца...
Б у с л а й. Як гэта? Без замка гарадская кватэра?
А л і н а. Любы можа зайсці... І ў любы час...
Б у с л а й. Ну я ж казаў, што гаспадар чокнуты...
А л і н а. Замаўчы! Ты хоць ведаеш, чыя гэта кватэра?
Б у с л а й. Ну?
А л і н а. Максіма Пакутовіча...
Б у с л а й. А чаго ты шэптам пра гэта сказала? Ён што, пракурор? Ці мо начальнік міліцыі?
А л і н а. Ты не ведаеш Пакутовіча?
Б у с л а й. А ты Бэру ведаеш?
А л і н а. Якую яшчэ Бэру?
Б у с л а й. Не якую, а якога... А, не ведаеш... У кожнага свая кампанія.
А л і н а. Гэта вядомы пісьменнік... Яго ўжо ў школе вывучаюць. Няўжо не чытаў ніколі?
Б у с л а й. Ага, мне толькі яшчэ чытаць кніжкі засталося, і ўсё ў парадку... Што ты кажаш? Самы сапраўдны пісьменнік? А дзе крышталь? У пісьменніка павінен быць крышталь.
А л і н а. Вось што, даражэнькі, адпачыў, выспаўся, схадзіў куды трэба, и цяпер збірай манаткі і шуруй адсюль...
Б у с л а й. Куды ж я пайду? Мне крыху ачуняць трэба пасля ўчарашняга...
А л і н а. Не хочаш ісці, дык паедзеш...
Б у с л а й. На чым гэта?
А л і н а. На машыне з палосачкай...
Б у с л а й. Ёлкіна маць! А чаго гэта ты тут раскамандавалася? Ты што, жонка гэтага пісьменніка?
А л і н а. Не...
Б у с л а й. Сваячніца?
А л і н а. Не твая справа!
Б у с л а й. А-а-а...
А л і н а. І не «а-а-а»! Я яго пацыентка...
Б у с л а й. Хто-о? Пацыентка? А чым жа ён цябе лечыць? Аўтаручкай?
А л і н а. Уяві сабе! Менавіта аўтаручкай...
Б у с л а й. Ну дык вось што, пацыентка... Станавіся ў чаргу і чакай доктара... Псіхбальніца, а не дом! Кватэры як пры прыгонным праве, дзверы не замыкаюцца, лечацца ў пісьменнікаў... Што вы за людзі?
А л і н а. Я — звычайная, а ён святы...
Б у с л а й. Ну, канечне... Пісьменнік! Грошы куры не клююць, хочаш не хочаш, а ў святыя запішуць... Я аднойчы па лата-

рэі матацыкл выйграў. Таксама ўся вёска святым лічыла, пакуль не прапіў...

А л і н а. Дурань! Гэта незвычайны, дзівосны чалавек... Самы сапраўдны інжынер чалавечых душ...

Б у с л а й. Для маёй душы не інжынер, а сантэхнік трэба... Слухай, авечка...

А л і н а. Якая я табе авечка?

Б у с л а й. Джынсавая. Ты не крыўдуй. Ты ўся такая мяккая, далікатная, як... каўнер у кажуха...

А л і н а. Прыдурак!

Б у с л а й. Ну дык скажы, як цябе завуць, калі не хочаш у авечках хадзіць...

А л і н а. Аліна..

Б у с л а й. Імя ж нейкае... французскае...

А л і н а. Я яго не выбірала... У дзетдоме далі...

Б у с л а й. Ты сіротка?

А л і н а. Падкідыш я. Усё жыццё як падкідыш жыву.

Б у с л а й. А я выкідыш... Жыццё мяне выкінула некуды, і лётаю, лётаю, лётаю... І прызямліцца не магу... Слухай, авечка...

А л і н а. Яшчэ раз так мяне назавеш — па фізіяноміі атрымаеш!

Б у с л а й. У-ю-юй, як страшна! Ладна, ладна, не пыхці... А гэта не ён сюды мяне зацягнуў? У пацыенты, на даследаванне, як падвопытнага кроліка...

А л і н а. Не падобна. Нічога цікавага, апроч сіняга носа, у цябе няма.

Б у с л а й. А што, яму толькі цікавае падавай? А я, можа, цікавы тым, што зусім-зусім нецікавы. Ува мне нічога няма, і мне нічога не трэба. А кажуць, чым чалавеку меней трэба — тым ён лепшы і цікавейшы...

А л і н а. Філосаф...

Б у с л а й. Дай мне апахмяліцца, я яшчэ не такое загну... Я іншым разам такім разумным бываю, аж страх бярэ... Твой пісьменнік, мабыць, з-за гэтага і прыцягнуў мяне да сябе на хату... Як жывы персанаж. З мяне нашарашыць раман — раз плюнуць... Паднясі толькі чарку ды салёненькі гурочак, я такое магу ўляпшчыць — ніводзін вучоны не разбярэ. Во ўчора, мабыць, калі з ім паддавалі...

А л і н а. Ды не мог ён з табой піць...

Б у с л а й. Адкуль ты ведаеш?

А л і н а. Ён не п'е...

Б у с л а й. Саўсім?

А л і н а. Зусім. Гарэлка супраць прыроды.

Б у с л а й. Не зразумеў...

А л і н а. Гэта зелле вынайшла чалавецтва... У натуральным стане спірт не сустракаецца... Гэта вынік распаду, гніення... Ніводная жывёліна спірт ужываць не будзе.

Б у с л а й. Чалавек не жывёла, дарагуша... У яго ў гэтым кацялку *(паляпаў па галаве)* думкі розныя. Калі сабаку навучыць думаць, і сабака піць пачне... І не курыць?

А л і н а. Не. Гэта таксама супраць прыроды...

Б у с л а й. Ну, а астатняе па прыродзе... Добра ён цябе тут лечыць?

Аліна падыходзіць і з усяго размаху б'е Буслая па шчацэ.

А л і н а *(вельмі спакойна)*. Я табе сказала, хамула, ён святы чалавек! А калі ты яшчэ раз якую-небудзь пашляціну ляпнеш пра яго, я магу цябе забіць. Ты чуеш?

Б у с л а й. Дзе там чую?! У мяне ад тваёй аплявухі ў вушах звініць. Ну й ручка! Адбойны малаток... Дай што-небудзь выпіць! Мне жыць не хочацца.

А л і н а. Ідзі ў ванну і пі з-пад крана...

Б у с л а й. Ваду не выпіваюць, а п'юць... А мне выпіць трэба...

А л і н а. Прыйдзе гаспадар, у яго і папросіш...

Б у с л а й. Ну, пашкадуй ты мяне! Чарачку, маленькую... Га?

А л і н а. Адчапіся!

Б у с л а й. Ты не жанчына, ты баба-яга...

А л і н а. Яна таксама жанчына...

Б у с л а й. Жанчына, але ведзьма... Тады так... Я ніцма кладуся на ложак і не варушуся, а ты сядзі і маўчы як рыба. У мяне сіндром. Колькі цяпер?

А л і н а. Палова дванаццатай...

Б у с л а й. У дванаццаць буду скрыгатаць зубамі... Не палохайся...

А л і н а. Зараз кавы звару, вып'еш, палягчэе...

Б у с л а й. Што мне твая кава? Знайдзі хоць адэкалону глыток... Мяне ж ужо ліхаманка біць пачынае... Ты што, думаеш, я дурня строю? Я ж кончаны... Гэта ж хвароба...

А л і н а. Жудасць! *(Знікае на кухні.)*

Б у с л а й *(корчыцца на ложку)*. Божухна, як цяжка... Душа пад каменнем... І страшна... І дзіка... *(У роспачы б'е кулаком па сцяне...)*

І раптам невялікі чатырохкутнік сцяны паварочваецца, і адчыняецца адмыслова зроблены бар з цёмнымі бутэлькамі і зіхоткімі чарачкамі. Буслай як у сне падымаецца, дрыжачымі рукамі хапае бутэльку, з неймаверным намаганнем спрабуе рукой выцягнуць корак. Нічога не атрымліваецца. Выцягнуў корак зубамі, прыліп ротам да рыльца. Зубы стукаюць аб шкло. Жудаснае відовішча! Уваходзіць А л і н а.

А л і н а. Што? Што ты робіш?

Буслай, не адрываючыся ад бутэлькі, мычыць нешта ў адказ.

(Падбягае і вырывае з яго рук бутэльку.) Ты ведаеш, што ты выжлукціў?

Б у с л а й. Адзін чорт! Гарэлкай пахне, і добра... Я перапіў ужо ўсё на свеце: дэнатурат, бэфы, ласьёны, зубныя пасты... *(З палёгкай.)* Фу-у, Бог у тапачках па душы прайшоўся... Што гэта такое?

А л і н а. «Напалеон»...

Б у с л а й. Які? Банапарт?

А л і н а. Ён самы.

Б у с л а й. Што, сродак супраць молі?

А л і н а. Каньяк. З гэтай бутэлькі пазаўчора італьянская дэлегацыя піла...

Б у с л а й. Глядзі ты! А на смак як палітура... *(Смяецца.)* Ніколі не думаў, што буду з праклятымі капіталістамі з адной бутэлькі піць... Во лёс! Дай сюды, я не разабраўся як след...

А л і н а *(хавае бутэльку ў бар)*. Пераб'ешся... Пі каву!

Б у с л а й. Ладна! Я ўжо ў норме... Заскакалі чорцікі па жылах... *(Падымаецца з ложка, робіць некалькі гімнастычных практыкаванняў. Твар пасвятлеў, ажывіўся, набыў натуральны для здаровага чалавека выраз і колер.)* Ведаеш, Аліна, гарэлка — вялікае дзела! Мне Бэра казаў, што Ісус Хрыстос як толькі навучыўся цуды рабіць — першае, што ўчудзіў, — пера-тварыў ваду ў віно... Во! Хто-хто, а ўжо Хрыстос ведаў, што чалавеку патрэбна... Чаго ты вылупілася? Гэта па Біблії так... Ух, каб я гэтыя цуды мог рабіць! Я б яе, родненькую, у водаправод пусціў бы... Піце, людцы!

А л і н а. Ты нават і Біблію чытаў? Бэра такі, як і ты, канечне?

Б у с л а й. Ты што-о? Ён на службе... Кацельную ў райспажыўсаюзе паліць... На сваім хлебе.

А л і н а. А ты?

Б у с л а й. А я ў яго прыжывала... З восені ўжо. Не бяруць нікуды. Ды і самому не надта хочацца... Я ўжо канчаны.

А л і н а. Ты з вёскі?

Б у с л а й. Ага...

А л і н а. Сям'я ёсць?

Б у с л а й. Ёсць. І жонка ёсць. Замуж нядаўна выйшла... Усё ёсць, аднаго мяне няма...

А л і н а. Як цябе горад сапсаваў, беднага...

Б у с л а й. Я, Аліна, у горад прыехаў ужо сапсаваны ўшчэнт. Пры чым тут горад? Як што якое, дык адразу на горад валяць:

ах, такі-разгэтакі, жыццё мне загубіў! А на які чорт ехаў тады? Ну, чаго ты так глядзіш на мяне?

А л і н а. А ў нас у дзетдоме на двары калодзеж быў... Зазірнеш у яго, і страшна робіцца... Вось я зараз зірнула на твае вочы і гэты калодзеж успомніла...

Б у с л а й. Што, пустыя?

А л і н а. У калодзежы была вада... Блішчыць, але далёка-далёка... Глыбокія ў цябе вочы...

Б у с л а й. Глядзі, не закахайся.

А л і н а. І мёртвыя...

Б у с л а й. У цябе жывыя?

А л і н а. І ў мяне мёртвыя... Вось ён хутка прыйдзе — убачым жывыя... Глядзіць, а табе хочацца сэрца сваё адкрыць...

Б у с л а й. І кофтачку расшпіліць...

А л і н а. Я цябе папярэджвала, падонак... *(Моўчкі ідзе на Буслая.)*

Б у с л а й. Ну-ну-ну! Ты што, ненармальная?!

А л і н а. Я цябе папярэджвала.

Б у с л а й. Я пажартаваў... Выпі вады, на цябе ж глядзець страшна...

Адчыняюцца дзверы. На парозе Д р а г у н. Танклявы юнак гадоў дваццаці. У яго абліччы ёсць нейкая зацятасць і сканцэнтраваны спакой. Апрануты проста, што не адпавядае яго ўзросту.

Д р а г у н. Добры дзень...

Б у с л а й. Здароў, братка! Ты гаспадар ці таксама пацыент? Калі гаспадар, сунімі ты гэту кошку, яна мне вочы збіраецца выдраць...

Д р а г у н *(да Аліны)*. Супакойся, Аліна...

А л і н а *(да Буслая)*. Пайшоў вон адсюль!

Д р а г у н. Аліна! Ён прыйшоў не да цябе... *(Падае часопіс.)* Вось пачытай і супакойся... Гэта пра цябе... Толькі што купіў у кіёску...

Аліна бярэ часопіс, адыходзіць убок, чытае.

Б у с л а й *(з нахабнай усмешкай да Драгуна)*. Значыць, так... завуць мяне Андрэй Буслай...

Д р а г у н. Ну, што ж, зараз будзем снедаць, Андрэй... Як спалася на новым месцы?

Б у с л а й. Як у Бога за пазухай... Дзякую. Калі ты з гэтай *(кіўнуў на Аліну)* нешта напісаў — з мяне пяць камедый накрэмзаеш. Увесь свет смяяцца будзе... Ты малайчына, так і трэба... З жыцця чэрпаць, з народу! А народ дзе? У забягалаўках...

Д р а г у н. Прабач, я нешта нічога не разумею...

Б у с л а й. Як я зразумеў, нешта такое ты пра яе напісаў... Пра яе можна напісаць, яна з выгляду трохі чокнутая, а я яшчэ

лепей... Я ўжо да донца дакаціўся. Не падвяду! Усё, усю душу табе выверну, як памыйнае вядро... Пішы! Праслаўляйся! А мне за гэта толькі зранку і вечарам па кроплі «Банапарта». Згода?

Драгун. Не.

Буслай. Няўжо табе не цікава пачуць, як я дажыўся да такога?

Драгун. Не.

Буслай. Вы ж, пісакі, толькі пра ненармальных і пішаце, а я ненармальны са знакам якасці... Я ўжо і не чалавек, лічы што...

Драгун. Я не пісьменнік, я тут толькі жыву...

Буслай. А-а, таксама пацыент... Тады я гаспадара пачакаю... Будзе ён пра мяне пісаць, я ведаю...

Драгун. Не будзе.

Буслай. Чаму?

Драгун. Ён піша казкі... І потым, ты ж сябе за чалавека не лічыш, а ён піша пра людзей.

Буслай. Дык на які ж чорт ён мяне зацягнуў сюды?

Драгун. Ніхто цябе нікуды не цягаў... Ён вяртаўся ўчора са Светлага і знайшоў цябе за горадам. Ты ляжаў у гурбе снегу, накрыўшыся «Советским спортом».

Буслай. А дзе ён цяпер?

Драгун. У паліклініцы. Калі ён цябе грузіў у сваю машыну, ты разбіў яму акуляры і шклом парэзаў твар...

Буслай *(паспешліва)*. А-а, дык я гэта... пайду тады... Раз пісаць пра мяне ён не будзе, я магу зараз пайсці?

Драгун. Канечне...

Буслай. Толькі дай руб, раз вы тут такія добрыя... Я ж са Светлага. Даехаць мне трэба?

Драгун. Аліна, колькі каштуе білет да Светлага на электрычцы?

Аліна. Дваццаць капеек...

Драгун. Дай, калі ласка...

Аліна *(дастае з сумачкі манетку)*. Бярыце...

Драгун. Бяры...

Буслай. Ты што? На піва нават не хопіць.

Драгун. Табе на білет ці на піва?

Буслай. На «чарніла».

Драгун. Гуляй...

Буслай. Ну й скнары ж вы! Жывуць, разумееш, як паны, каньяк французскі глушаць, хату пад селяніна згаблявалі, а проста селяніну рубля шкада... Перадайце вашаму пісьменніку, што я на яго плюю. Вось так, вось: цьфу, і ўсё! Развесіў ручнікі!

Хай у вёску едзе, а тут камедыю не ламае... Селянін на дзевятым паверсе, ёлкіна маць!

А л і н а. Замаўчы ты!

Б у с л а й. Сама маўчы, авечка джынсавая. *(Выходзіць.)*

А л і н а. Хамула няўдзячны!

Д р а г у н. Аліна! Ён жа цябе прасіў: ніколі і ні пра кога, апроч сябе, не думаць і не гаварыць блага...

А л і н а. Але ж ты чуў, што ён тут...

Д р а г у н. Яму можна. Табе — не.

А л і н а. Прабач...

Адчыняюцца дзверы. Гэта вярнуўся Б у с л а й.

Б у с л а й. Я на хвілінку... Навошта ён мяне падабраў учора за горадам п'янага?

Д р а г у н. А хіба ты не падабраў бы яго? Калі б ён ляжаў у снезе.

Б у с л а й. Я — іншая справа... У мяне машыны няма. А яму навошта гэта было?

Д р а г у н. Не ведаю... Мабыць, не хацеў, каб ты акалеў там да раніцы ў адной кашулі... У цябе што, паліто няма?

Б у с л а й. Сябру даў панасіць... А чаму ён не здаў мяне ў міліцыю? Завёз бы, выгрузіў, і ніякіх клопатаў...

Д р а г у н. Не па дарозе было...

Б у с л а й. Дай руб.

Д р а г у н. Паліто магу даць...

Б у с л а й. Давай паліто!

Драгун падыходзіць да шафы, дастае паліто.

Д р а г у н. Апранай.

Б у с л а й. Стараватае, канечне.

Д р а г у н. Можа, дублёнку даць?

Б у с л а й. Жартую. Ну і выпіць на дарожку, а то мяне блажыць пачынае.

Д р а г у н. Той, хто п'е ці дае піць іншаму, робіць злачынства супраць прыроды...

Б у с л а й. Ну-у, тады ўсе чатыры мільярды трэба ў каталажку заканапаціць... *(Шэптам.)* Слухайце, а можа, вы якія-небудзь сектанты? Га? Дык я магу і памаліцца за кампанію, толькі дайце кроплю...

Д р а г у н. Так, дружа, дажыўся ты... У сне такога не ўбачыш... Бывай здароў...

Б у с л а й. Дык вы б хоць паагітавалі мяне, ці што? Усе ж агітуюць...

Д р а г у н. Ідзі...

Б у с л а й. Во, чудзікі... *(Выходзіць.)*

Паўза. Аліна паклала часопіс на калені, уздыхнула.

Д р а г у н. Прачытала?
А л і н а. Казка... Добрая казка...

З а ц я м н е н н е

Дэкарацыі амаль тыя ж, толькі гэта ўжо самая сапраўдная вясковая хата. Тэлевізар, радыё, канапа. Над ёй дыван з мядзведзькамі. Печ. На печы старая М а ц і Андрэя Буслая. На канапе спіць Б а ц ь к а. Ціха шчоўкаюць ходзікі. Ноч.

М а ц і *(трызнячы)*. Андрэй... Андрэйка... Дзе ж твае валёнкі, сукін сын? Чаму ж ты кашулю скінуў, халадзіна гэткая...

Б а ц ь к а *(падымае галаву)*. Маруся! Чаго й та ты?

М а ц і. Міцік... гэта ты?

Б а ц ь к а. Хто ж яшчэ? Чаго ты маркочаш сярод ночы?

М а ц і. Вой, саснілася мне нешта нядобрае пра Андрэя... Як быццам поле снегавое як вокам кінуць... Ані дрэўца, ані кусціка... І ён стаіць сярод гэтага поля босы, без кашулі, у адных ісподніках... Бягу да яго, а ён стаіць, не варухнецца, і толькі слёзы па шчоках, па шчоках ды на снег... Капнуць ды чырвонай плямай разыходзяцца, кроў — як слова... Сэрца як з грудзей не выскачыць... Вой, нядобра нешта з ім.

Б а ц ь к а. Гэта ад хваробы ўсялякая лухта прымроіцца... Спі.

М а ц і. Гэтулькі год анізвання. Хоць бы пісьмо даслаў, сукін сын... І чым жа гэта мы так саграшылі, Міцік, што Бог нас так неўзлюбіў? Дзетак нарадзілі, збераглі ад бяды-ліха, і во... Памятаю, у партызанах, калі вёскі ўсе ў акрузе папалілі, галадуха была, Божухна ты мой мілы! Настулька маленькая грудзей насмокчацца дый спіць, ёй і гора мала. А Андрэйку ўжо шостынагадок ішоў... Кару бярозавую грызлі... Я гэтай кары нажву, нажву ў кансерку нямецкую, потым употай ад яго ў ельніку ў гэту кару малака з грудзей націсну колькі змагу дый даю яму есці... Есць дый пытаецца: матулечка, а чаму гэта кара такая салодкая, белая ды смачная? Праўду скажы, дык есці не будзе, вялікі ж ужо... Так, кажу, дзетухна, гатаваць я яе ўмею... Колькі выцярпелі ўсяго, і во... Настульку зямля забрала, і Андрэйка па свеце, як па цёмным лесе, бадзяецца... А нам паміраць, бы пустазеллю якому, трэба будзе...

Б а ц ь к а. Ну во, завялася сярод ночы...

М а ц і. Гэта ж я чую, што памру неўзабаве...

Б а ц ь к а. От бабы... Колькі разоў хварэюць — столькі паміраюць.

М а ц і. Грэх сказаць, паплакаць на хаўтурах не будзе каму...

Б а ц ь к а. За гэта не перажывай. Суседкі пагалосяць... Хаця нашто?

М а ц і. Яно-то праўда. А ўсё ж неяк бы там весялей было, каб свой, родны, слязой на магілку капнуў...

Б а ц ь к а. До табе ўжо! Вось пеўні закукарэкаюць, тады і пра смерць можна...

Паўза.

М а ц і. Слухай, Міцік, учора да мяне Васіліна заходзіла. Вы, кажа, яго, Андрэя, значыцца, праз міліцыю знайдзіце...

Б а ц ь к а. Што-о?

М а ц і. Скажыце, кажа, там, што ён Канстытуцыю парушае, самы галоўны закон. А там, як слова, запісана, што дзеці пра сваіх бацькоў клапаціцца павінны... Га, Міцік? Мо яго па Канстытуцыі дадому прыцягнуць?

Б а ц ь к а. Старая дурніца твая Васіліна! Клапаціцца — значыць грашыма дапамагаць... Карміць, як раней казалі. А што, нам есці няма чаго? Дзве пенсіі, гарод, малако сваё, сала, паўтары тысячы на кніжцы. Смяяцца ж будуць...

М а ц і. А калі б нічога не было?

Б а ц ь к а. Тады б яго знайшлі, аліменты прысудзілі.

М а ц і. Ты што? Аліменты — гэта ж на бязбацькавічаў...

Б а ц ь к а. На ўсіх. Хто, значыцца, здзяцініцца — таму і аліменты. Ай! Лепш ужо, як ты кажаш, бярозавую кару грызці, чым з роднага сына па Канстытуцыі аліменты драць... Забыўся — Бог яму суддзя! Ён пра сына свайго забыўся, а што ўжо мы...

М а ц і. Ды не забыўся, Міцік! Не мог ён пра нас забыцца... У яго ж сэрца жаласлівае... З гора, з сораму ён сюды вачэй не кажа... Каб гэта цытра вучоная не кінула яго тады, не збегла да Міколы, жыў бы ён тут...

Б а ц ь к а. А піць з якога гора-сораму ён пачаў?

М а ц і. Кажуць, што Мікола Рыгорку на сваё прозвішча хоча запісаць... Мо нам бы, Міцік, высудзіць свайго ўнучка як? Га?

Б а ц ь к а. Ды што гэта ты пад старасць судзіцца з усімі задумала? Век не судзілася, а цяпер...

М а ц і. У яго ж ёсць бацька родны, і прозвішча яго павінна быць — Буслай... Рыгор Буслай... Наша сям'я, наш род, наша кроў... Хіба ж можна яго сціраць з жыцця?

Б а ц ь к а. З кім судзіцца? З роднай маці? З чалавекам, які корміць яго? З Міколам? Сам ён, сынок наш, сцёр з жыцця і сябе і сям'ю сваю. Колькі жыву, ніводнага разу не бачыў, каб чалавек піў так заўзята... Як хвароба нейкая на яго навалілася,

як насланнё... Гарэлкай, нібы паводкай, усё і затапіў: і хату сваю, і сябе, і жонку, і сына...

М а ц і. Не кажы пра яго так! Ён жа сын табе. Ну, што ж рабіць, калі на яго такое няшчасце звалілася...

Б а ц ь к а. Якое няшчасце? Ён што, аднарукі, сляпы, кульгавы? Няшчасце... Мо яго няшчасце ў тым, што ты малаком са сваіх грудзей усё жыццё яго карміла! Мо няшчасце ў тым, што шчасця занадта тоўстую лусту лёс адмераў...

М а ц і. Кроў дурная гэта ў яго. Спадчына трухлявая. Кажуць жа, што ад бацькоў усё чыста да дзяцей пераходзіць... А Андрэй увесь па табе.

Б а ц ь к а. Дык калі ж гэта я піў? Ты што?

М а ц і. Не ты... Дзед твой, кажуць, жлукціў яе, брыдоту гэту, як конь з цэбра... Во яна, кроў гэта п'яная, і вылезла ў ім...

Б а ц ь к а *(трохі зазлаваў)*. Ёрш тваю ў лапці! Чаго ж ты яго нарадзіла гэткім? Трэба было сваёй крыві больш дабаўляць!

М а ц і. Дык твая ж гарачая, упартая... Яна заўсёды верх возьме...

Маўчаць.

Не сярдуй, Міцік... Я ж не за сябе перажываю... Мне ўжо што? Я дасмылела на гэтым свеце, а табе яшчэ аднаму жыць дый жыць...

Б а ц ь к а. Ага! У сваты яшчэ збегаю...

М а ц і. А што ты думаеш? І жаніся.

Б а ц ь к а. Цьфу!

М а ц і. Трэба ж, каб нехта каля печы тупаў. Во Васіліну і бяры. Яна баба добрая, руплівая... Разам і дажывяце.

Б а ц ь к а. З глузду з'ехала? Спі ты ўжо! *(Паўза.)* Я, Маруся, калі з табой што якое і здарыцца, таксама тут не затрымаюся. Зрасліся мы з табой адно з адным за ўсё жыццё... Як лісце з каранямі. Карані памруць — лісце пажухне. Як жа мне без цябе жыць, валёнка ты мая старая? У нас жа, лічы, і сэрца ўжо адно: палавіна твая, а палавіна мая... А з палавінкай ці многа нажывеш?

Маўчаць.

М а ц і. Ты, Міцік, глядзі! Даганяць мяне там і не думай... Гэта нягожа туды за сабой цягнуць... Жыві, колькі Бог адважыў, а то я не прыму цябе там...

Б а ц ь к а. Дзе ты дзенешся?

М а ц і. Адвярнуся ў труне да цябе гэтым самым месцам ды так і буду ляжаць...

Б а ц ь к а. Ёрш тваю ў лапці! А чаго гэта ўжо ты са мной як нябожчыца размаўляеш? Бач ты яе! Навастрыла лыжы! Сабралася! Хто табе сказаў, што ты першая туды застрыгікаеш?

М а ц і. Чую я. Сны дрэнныя сняцца. Не на дабро... І сэрца ные...

Б а ц ь к а. Давай спаць класціся... Што б там ні было, да світанку трэба дажыць...

Паўза. Потым нехта трывожна пастукаў у акно.

І каго ж гэта нясе ў такую рань? *(Падышоў да акна, узіраецца ў цемру.)* Хто там?

Г о л а с *(трывожна)*. Я, дзядзька Міцік, я... Мікола... Не пужайся...

Б а ц ь к а. Чаго ж мне пужацца? Зараз адчыню, ідзі на ганак... *(Старой.)* Мікола нечага прыпёрся...

М а ц і. Што яму трэба?

Б а ц ь к а. А ці ж я ведаю? *(Падымаецца з ложка, уключае святло, ідзе ў сенцы. Вяртаецца ў хату разам з Міколам.)*

Гэта каржакаваты, моцны мужчына. Светлавалосы, з цяжкімі рукамі. М і к о л а нечым узрушаны.

М і к о л а. Добры дзень...

Б а ц ь к а. Здароў...

М а ц і. Які ж дзень? Пеўні яшчэ не галасілі. Чаго ты белы як палатно? Ці не з Рыгоркам што?!

М і к о л а. Спіць Рыгорка, спіць... Як здароўе, цётка Маруся?

М а ц і. Ці ты на ноч гледзячы пра маё здароўе прыйшоў пытацца? Кажы!

М і к о л а *(няшчыра ўсміхнуўся)*. Я да дзядзькі... Мужчынская размова... Хадзі сюды, дзядзька... Грошай мне трэба... Калі ёсць... трохі...

Б а ц ь к а. Ці ў цябе сваіх нямашака?

Мікола не адказвае, адводзіць старога ўбок.

М і к о л а *(шэптам)*. З Цыбулек мне толькі-толькі званілі... Участковы...

Б а ц ь к а. Ну...

М і к о л а. Тэлефон у вёсцы толькі ў мяне і ў дырэктара школы... Кантора зачынена, заўтра выхадны...

Б а ц ь к а. Ды кажы ты нарэшце!

М і к о л а. Ну мне, значыцца, і званілі... Прасілі, каб перадаў...

Б а ц ь к а. Што?..

М і к о л а. У Дубровенск трэба з'ездзіць вам... Нешта там з Андрэем...

Б а ц ь к а. Што з ім?

М і к о л а. Не ведаю... Не сказаў участковы...

Б а ц ь к а. Брэшаш! Па вачах бачу! Кажы...

М і к о л а. Ну... здаецца, знайшлі яго... у Дубровенску...
Б а ц ь к а. Хто знайшоў? Міліцыя?
М і к о л а. Як быццам...
Б а ц ь к а. А што ён такое адмачыў, што яго міліцыя загрыбчыла?..
М і к о л а. Не тое, дзядзька, не тое... Пад снегам яго знайшлі...
Б а ц ь к а. А чаго ён пад снегам? Пад якім снегам?..
М і к о л а. Вясна... Сонца прыгрэла, адтаяў...
Б а ц ь к а. Дык як гэта? Забіў яго хто, ці як?..
М і к о л а. Не ведаю... Адным словам, участковы сказаў: трэба ехаць на апазнанне... Можа, і не ён гэта яшчэ... Трэба ехаць вам ці каму з родных... Я да Цыбулек давязу на матацыкле... Да першага рэйса паспеем... А там на вакзале ў міліцыю зойдзеце, скажуць. Ну я пайду... Дайце мне пяцёрку якую, я на вуліцы аддам...
Б а ц ь к а. Якую пяцёрку?
М і к о л а. Грошы...
Б а ц ь к а. Нашто?
М і к о л а. Ну, каб цётка падумала, што я сапраўды па грошы прыходзіў. Яна ж і так чуць ліпіць, а тут гэткае гора... Мо не казаць пакуль?
Б а ц ь к а. А дзе ты дзенешся? Не скажаш сёння — заўтра трэба будзе...
М і к о л а. Ну, як ведаеце... Пайду па матацыкл... *(Выходзіць.)*

Стары нейкі момант стаіць сярод хаты. Потым ідзе да печы, шукае анучы, сядае на зэдлік, пачынае абувацца.

М а ц і. Куды гэта ты?
Б а ц ь к а. У Дубровенск...
М а ц і. Чаго?

Стары абуваецца.

(Ужо з трывогай.) Што ён табе тут нашаптаў? Якія грошы?
Б а ц ь к а *(абуваецца)*. Во як яно выходзіць, Маруся... Мы з табой тут спрачаемся, каму ў зямлю раней легчы, а паміраць нам акурат і нявыкрутка... *(Усхліпнуў.)* Сына... апошняга... на могілкі... адвезці... трэба... Так што хопіць хварэць, потым ужо як-небудзь памрэш, падымайся, прыбірай хату да хаўтур...
М а ц і. Што ты пляцеш, пустабрэх стары!
Б а ц ь к а. Званілі Міколу... У Дубровенску знайшлі яго мёртвага пад снегам...

М а ц і *(з жахам)*. Каго?

Б а ц ь к а. Андрэя... Адпіўся, сынок... Сам адмучыўся і ўсіх адмучыў...

М а ц і *(спачатку ціха, а потым усё грамчэй і грамчэй)*. Ай-а-а-ай! А мой жа ты маленькі Андрэйка... А чула ж маё сэрцайка! А няшчаснае ж ты маё дзіцятка! За што ж табе такі злы лёс?! Сыно-о-очак!

З а ц я м н е н н е

Кватэра Пакутовіча. Вечар. А л і н а прыбірае. Больш нікога няма. Званок у дзверы.

А л і н а. Урывайцеся, не зачынена...

Дзверы асцярожна адчыняюцца, зазірае Б у с л а й. Без паліто. Спыняецца каля парога.

З'явіўся, філосаф...

Б у с л а й *(ніякавата)*. А ты яшчэ не пайшла? Так увесь месяц і сядзіш тут?

А л і н а. Дзе паліто? Прапіў?..

Б у с л а й. Дык думаў, што цёпла будзе... Скінуў, а тут такая халадзіна, хоць сам да сябе ў кішэню залезь. Падла, а не вясна! Спадарожнікамі ўсё перамяшалі: зіму, лета, восень... Вінегрэт з надвор'я зрабілі... І што гэта такое? Чым далей жывём, тым усё халадней і халадней...

А л і н а. Чаго прыйшоў? Ні чаркі, ні грошай ты тут не атрымаеш...

Б у с л а й. Мне б хлебца кавалачак... Я ўжо забыўся, калі еў... Бэра вудачкі зматаў некуды. Я трэці месяц за яго кацельную палю, а грошы гэтай сектантцы пасылаюць... Некалькі разоў бегаў на вакзал, цэмент разгружаў, ■ апошні тыдзень хварэў, дык кішкі падцягнула, да хрыбта прыраслі... Дай што-небудзь пакусаць, я і пайду...

А л і н а. Зараз... *(Выходзіць на кухню.)*

Б у с л а й. А дзе гаспадар?

А л і н а. Навошта ён табе?

Б у с л а й. Я яго кніжку чытаў...

А л і н а. Што ты кажаш? Няўжо ў бібліятэку хадзіў?

Б у с л а й. Купіў, у кіёску...

А л і н а. Подзвіг...

Б у с л а й. Для мяне — подзвіг... На адну бутэльку «чарніла» меней узяў, ■ кніжку купіў.

А л і н а. Па аўтограф прыйшоў?

Б у с л а й. Паесці... Пайшоў на заробкі... На вакзале пад мехам мукі ўпаў, алкашы прагналі з брыгады... У галаве туман, калені дрыжаць... Думаў ужо ў міліцыю ісці здавацца, а тут успомніў, зайшоў...

З кухні выходзіць А л і н а. У руках талерка з супам.

А л і н а. Бяры крэсла і сядай да стала...

Б у с л а й. Я і без крэсла магу...

А л і н а. Еш...

Б у с л а й. А хлеба?

А л і н а. Колькі ты не еўшы?

Б у с л а й. Ну, адразу як захварэў... На падаконніку знайшоў скарынку, згрыз, а болей, здаецца, нічога не еў. Тыдзень... Дай хлеба.

А л і н а. Дурань! З галадухі скруціць абаранкам. З'еш супу спачатку... Потым хлеба дам.

Буслай сядае да стала, прагна сёрбае суп.

(З жалем і пагардай назірае за ім). Госпадзі, Божа мой! Дваццаты век, людзі ў космас лётаюць, а ты як жабрак ходзіш, пабіраешся... І не сорамна?

Б у с л а й. Не! Каб жа сорамна, Аліна! Каб жа сорамна было... Ці я б тут сядзеў... Спіць мая душа. Закалыхаў я яе... Закалыхаў, каб не мучылася, бедная... *(Есць.)*

А л і н а. А чаму ты дадому не едзеш?

Б у с л а й. Каб мець дом, трэба чалавекам быць... Мяне там не чакаюць... Мне не патрэбны ніхто, і я нікому... *(Есць.)*

А л і н а. Слухай, а чаму цябе не забяруць?

Б у с л а й. Куды?

А л і н а. Ну, у спецлячэбніцу, ці што? Лечаць жа вас такіх пад прымусам.

Б у с л а й. А ў мяне калектыву няма... Туды калектыў пуцёўку дае. Я ж не працую нідзе і без прапіскі жыву ў Бэры... Цішком туняядца ганяю... А так ніхто не здае. Во ён жа не завёз мяне ў міліцыю. А калі б завёз, я ўжо за жалезнай брамай сядзеў бы... Ды я і сам чатыры разы лячыўся... Добраахвотна... Бывала, што паху гэтай брыдоты не пераносіў...

А л і н а. Якой брыдоты?

Б у с л а й. Гарэлкі...

А л і н а. Гм...

Б у с л а й. Вось табе і «гм»... Ад аднаго паху ўсяго навыварат перакручвала... А ўсё адно пачынаў піць. Гвалтаваў сябе, давіўся, вочы ад агіды на лоб лезлі, а піў... На сэрцы, калі доўга не п'ю, такая пустэча, такі страх, боль нейкі... Не, не боль, а

нуда цягучая, якая смокча, смокча яе, душу маю расхрыстаную...

А л і н а. А сёння ты цвярозы?

Б у с л а й. Калі б я быў пад мухай, хіба мне б хацелася есці? Калі вып'еш — нічога не хочацца... Гэта я з-за хваробы так доўга не прыкладваўся да рыльца... А здаровы я б не вытрымаў... У мяне нерваў не хапае цвярозым доўга быць. Вельмі шмат пра што думаць пачынаю. Ты ведаеш, прыйшоў я аднойчы да гэтага... ну, што дурняў лечыць... Як іх называюць?

А л і н а. Псіхіятр.

Б у с л а й. Ага! Ён самы. Прыйшоў і кажу: прабіце вы мне чэрап і якую-небудзь жылку пераціснiце, каб я меней думаў, каб дурнейшым трохі стаў, тады я піць кіну, не трэба ўжо будзе... Ты ж бачыла: вып'е чалавек чарачку, дурнее адразу, сядзіць, усміхаецца, вачаняткі блішчаць, жыццём задаволены, усіх любіць, усіх перацалаваць гатовы... Добры, спагадлівы... У яго душа спявае ад радасці... Чаму ж мы цвярозыя не такія?

А л і н а. Гэта самападман. Так толькі здаецца...

Б у с л а й. Калі верыш у тое, што здаецца,— гэта ўжо не здаецца, гэта ўжо ёсць. Ну й думаю... зрабіць бы што-небудзь у галаве, каб усяго, што ёсць, не бачыў, каб усяго, што лішняе, не разумеў. Каб менш думаў і больш адчуваў...

А л і н а. Ну, і што псіхіятр?

Б у с л а й. Выгнаў. Дэгенератам абазваў і выгнаў. Кажа, людзі з сябе жылы цягнуць, маладосць сваю за кніжкамі слепнуць, каб болей ведаць, каб болей пазнаць, каб хоць крышачку наблізіцца да ісціны, а ты добраахвотна прыйшоў у дурні запісвацца. А нашто мне гэта ісціна? Людзі за той час, які яны топчуць гэту зямлю, ужо столькі навыдумлялі, ужо столькі панавыходзілі — у самай разумнай галаве не змесціцца... А хіба яны сталі шчаслівейшыя, лепшыя, чысцейшыя? Ісціна...

А л і н а. Ты ж вясковы... Адкуль у цябе гэта ў галаве?

Б у с л а й. Не ведаю. Я з вывіхам нейкім нарадзіўся. Усе мае аднагодкі жывуць сабе спакойненька, а я не жыву, а думаю... А ад думак моташна робіцца. Вып'ю, усё робіцца зразумелым, радасным і ўсе праблемы прыемнымі робяцца, прасплюся — усё спачатку.

А л і н а. Няўжо ва ўсіх, хто п'е, галава забіта гэткім тлумам?

Б у с л а й. Ды не, мабыць, не ва ўсіх... Але ўсе адчуваюць, што дрэнна, не так жывуць, таму і...

А л і н а. Зараз катлет прынясу...

Б у с л а й. І хлеба! Ты за мой жывот не перажывай. Ён у мяне цвікі пераціраць можа. Прывучаны! А мо і кроплю дасі?

А л і н а. У гэтым доме не п'юць.

Б у с л а й. А каньячок?

А л і н а. Для замежнай дэлегацыі. Італьянскія пісьменнікі прыходзілі. Давялося частаваць... А так ніхто ніколі не п'е...

Б у с л а й. Музей, а не хата... Што ён хворы, твой пісьменнік?

А л і н а. Чаму хворы?

Б у с л а й. Таму што ўсе здаровыя глушаць яе дай божа...

А л і н а. На катлеты, філосаф.... Еш....

Буслай есць катлеты.

Б у с л а й *(прагна жуючы).* Дык дзе ж гаспадар?

А л і н а. Ён хутка прыйдзе...

Б у с л а й. Хачу яму сюжэцік загнаць... Рублі за тры... Было гэта ў Светлым. Ёсць у нас у новым мікрараёне прыпынак... «Безыменны» называецца... Дажылі! Ужо нечым прыпынак назваць... Ну, і насупраць гэтага прыпынку жыў кандыдат навук, лаўрэат нават... Па медыцыне... Сам вучоны, сам лаўрэат, сам доктар і сам жа хворы на гэту хваробу... Ну, калі цукру ўсюды поўна, і ў крыві, і ў унітазе... Хоць ты ім чай саладзі...

А л і н а. Цукровы дыябет?

Б у с л а й. Ага! І вось аднойчы мінулай восенню рабіў лаўрэат у сваёй кватэры рамонт... Апрануў нейкі задрыпаны пінжачок, чаравікі стаптаныя, старэнькія штаны... Твар у яго быў праставаты, выхадзец, як цяпер кажуць, і ў гэтым абліччы ханыга ханыгам... І не пераапрануўшыся выбег за нечым у магазін са сваім цукровым дыябетам... Толькі да прыпынку дайшоў — тут яго і схапіла: затрасло, ледзьве да лавачкі дабраўся... Прысеў, потым прылёг, і ку-ку! Паднялі яго з лавачкі праз сем гадзін ужо казадубелага... За сем гадзін ніводзін чалавек не падышоў... Кажуць, потым у труну не маглі запіхнуць... Сам вінаваты, лаўрэат... Ідзеш у магазін — апрані гальштук, а то ці мала хто валяецца... Няўжо гэта гісторыя трох рублёў не каштуе?

А л і н а. Даражэй, намнога даражэй...

Б у с л а й. Я хадзіў на гэты «Безыменны»... Пасядзеў на лавачцы, дзе кандыдат медыцынскіх навук Богу душу аддаў... Сяджу, аўтобусы пад'язджаюць, ад'язджаюць, а я людзей лічу... Дзвесце чалавек налічыў! За адну гадзіну! Без старых, дзяцей, цяжарных жанчын... Дзвесце на сем... Падумаць страшна! І ўсе яго бачылі! Ну дай хоць рубель за расказ, а ён хай паспрабуе казку напісаць...

А л і н а. Я ведаю, куды пойдзе гэты рубель...

Б у с л а й. А табе якая справа?

А л і н а. Я цябе шкадую...

Б у с л а й. Ух ты! Месяц назад вочы хацела выдраць, а цяпер ужо шкадуе.

А л і н а. Я за гэты месяц як у чыстай крыніцы памылася... Дзякуючы гэтаму чалавеку...

Б у с л а й. Ды ёлкіна маць! Што ж ён ужо за чалавек такі, ваш казачнік?

А л і н а. Хутка прыйдзе. Убачыш... Ад яго нібы промні цеплыні ідуць. Ты вось яго не бачыў, толькі пераначаваў у яго і ўжо не такі, які быў раней...

Б у с л а й. Не-е, я такі...

А л і н а. У тваіх вачах боль з'явіўся...

Б у с л а й. А што ты хочаш?.. Цэлы тыдзень хварэў, не мог зарабіць... Не зарабіўшы — не вып'еш... Таму і боль... А твайму пісьменніку я не веру!

А л і н а. Твая справа.

Б у с л а й. Злосць мяне разбірае. Маеш ты машыну, жывеш утульна, ведаюць цябе ўсе... Едзеш і едзь! Ляжыць чалавек — не твая справа! Ёсць каму падымаць... Падымуць! Дык не... Спыняецца, цягне ў машыну, дадому вязе... Зірніце, які я добры! Ніхто не падняў п'янтоса няшчаснага, а я паспачуваў... Я ў ім чалавека бачу...

А л і н а. Так і ёсць. Апошняе ты сказаў правільна...

Б у с л а й. Паказуха ўсё гэта. Маральны капітал, які заўсёды можна абмяняць на звычайныя рублі і капеечкі...

А л і н а. А навошта ты расказваў пра гэтага беднага лаўрэата на прыпынку? Навошта ездзіў туды, лічыў людзей...

Б у с л а й. Каб ведаць, колькі чалавек і да мяне могуць не падысці...

А л і н а. А ты сам бы падышоў да яго?

Б у с л а й. Шчыра?

А л і н а. Шчыра...

Б у с л а й. Не! Цвярозы б не падышоў, а выпіўшы... Калі п'яны, мне ўсіх шкада, я ўсіх люблю... У мяне ў п'янага — слёзы з вачэй ад замілавання людзьмі, дрэвамі, зямлёй... Усім-усім! *(Нечакана засмяяўся.)* А ведаеш, ён бы сам... каб можна яго было жывой вадой паліць, падняць і прывесці на гэты прыпынак... Ён сам да сябе не падышоў бы... Лаўрэат гэты... Галаву даю адсекчы — не падышоў бы!

А л і н а. Да самога сябе падышоў бы...

Б у с л а й. Ну, а да іншага? Да мяне, напрыклад?..

А л і н а. Калі ў чалавека баляць чужыя раны, ён падыдзе, спытае, дапаможа... Калі ён у іншых, як у люстэрку, сябе бачыць...

Б у с л а й. Тысяча чалавек прайшлі, і ніводзін не ўбачыў... Аслеплі, аглухлі... Душу сваю закармілі так, што ўсе нармальныя чалавечыя пачуцці толькі ў п'яным выглядзе вонкі вырыва-

юцца... А яшчэ галдзяць: чаму п'яце, чаму п'яце? Таму што вельмі ўжо цвярозыя сталі. Вельмі цвярозыя! А чалавеку хоць хвілінач-ку жаласлівым, добразычлівым пабыць хочацца...

А л і н а. А ці не занадта ў цябе шмат прэтэнзій да людзей?

Б у с л а й. Гэта і да сябе таксама... І ў мяне душа тлушчам заплыла... Во і п'ю з-за гэтага, і п'ю... Была ў мяне сястрычка, малодшая, Настулька... Купацца пайшла — утапілася, бедалага малая. Маці валасы на галаве рве, у бацькі скроні як снегам абсыпала за адзін дзень, а я стаю, хачу заплакаць, сястра ж родная, хачу і не магу! Здранцвенне нейкае найшло... Ды не, не! Не ад гора... Не шкада мне яе было! Разумееш? Ляжыць сястрычка, дзевяты клас скончыла, у труне, а ў мяне такія думкі: ну, яна шаснаццаць аджыла, мне ўжо дваццаць адзін, а ў шэсцьдзесят ці трохі пазней і я лягу ў гэты пенал... Ну якая розніца? Дык яна пражыла сваё кароценькае жыццё ўсхвалявана, толькі чысціню бачыла ва ўсім, а я ў брудзе вунь купаюся... Я ўжо і тады піў... І гэты самы бруд на той свет пацягну... Хто ж з нас болей выга-даў? Цвярозы быў, праўда... А на памінках выпіў, у галаву гара-чы туман ударыў, заплакаў... Зірнуў на акно — сонейка чырво-нае на лес садзіцца, а Настулька не ўбача ўжо гэтага... І плакаць праз сваё каханне не будзе! І першага пякучага пацалунка не будзе! І вяселля не будзе! І дзіцяці не будзе!.. Холад! Цішыня! Небыццё... Ёлкіна маць! Такі жаль сціснуў сэрца — спасу няма, ледзь адкачалі... Але гэта я п'яны быў... Прачнуўся — сорамна! Зноў тлустая душа пачуцці за горла схапіла... Сорамна... Чаму? Перад кім? Не ведаю... Бяда наша, Аліна, што мы слёз сваіх шчырых слоў, чысціні сваёй саромецца сталі... І з чаго гэта па-чалося? Калі?..

А л і н а. Я забылася, як цябе завуць... Прабач.

Б у с л а й. Буслай... Светлае ў мяне прозвішча. Ад буслоў... Птушак зямлі нашай... Птушак шчасця...

А л і н а. Як завуць?

Б у с л а й. Андрэем...

А л і н а. Ты хворы, Андрэйка...

Б у с л а й. А то як жа... Алкаш...

А л і н а. У цябе душа хворая...

Б у с л а й. Няма ў мяне душы... Мне яе гарэлка замяняе...

А л і н а. Ён хутка прыйдзе... Раскажы яму ўсё... Усё ад па-чатку да канца... Не саромся, не думай ні пра што... Раскажы! Ён здольны прывесці тваю душу ў раўнавагу...

Б у с л а й. Яна ў мяне ў раўнавазе... Як вада ў балоце... Ды і што ён можа зрабіць? Кніжку фельетонаў напіша хіба?

Асцярожны стук у дзверы.

А л і н а. Калі ласка...

З'яўляецца Красоўскі. Гадоў сорак пяць, лысаваты, спартыўнага тыпу мужчына, які сочыць за сваім здароўем і знешнім выглядам. Трымаецца трошкі нахабна, але толькі трошкі. Пра такіх кажуць: упэўнены ў сабе, але не самаўпэўнены. Вельмі часта і абаяльна ўсміхаецца.

Красоўскі *(з усмешкай, Аліне)*. Вітаю вас...

Аліна *(трохі разгублена)*. Добры дзень...

Буслай. Здароў...

Красоўскі *(да Аліны)*. Вось так стой і не варушыся... Я павінен запомніць цябе з анучай у руках у кватэры чужога мужчыны... *(Аглядае з усіх бакоў.)* Непараўнальна! Я ў захапленні! Карціна, вартая вялікага Пікаса... Колькі самабытнасці, першародства, пратэсту... Якое гарманічнае спалучэнне! Фірменная джынсавая спадніца і бруднаяануча! Якая замілаваная поза! Плакаць хочацца! *(Зірнуў на Буслая.)* Та-ак... А гэта, мабыць, новы круг сяброў... *(Падае руку.)* Красоўскі. Кандыдат навук...

Буслай. Буслай... Алкаголік.

Красоўскі. Вельмі прыемна. Вы сябар гэтага дома?

Буслай. Не. Пад'есці зайшоў. Галодны я...

Красоўскі. А-а, так сказаць, пажалавалі на званы абед?

Буслай. А чаго ты?

Красоўскі. Што?

Буслай. Прыдурка з сябе строіш?

Красоўскі. Я адчуваю, што ў вас было цяжкае дзяцінства...

Буслай. У мяне ўсё жыццё цяжкае.

Аліна *(ужо зусім спакойна)*. Хопіць блазнаваць, Красоўскі. Істэрыкі не будзе.

Красоўскі. Ба! Ты падлячыла нервы?

Аліна. Душу. Душу я падлячыла...

Красоўскі. Ну, гэта амаль адно і тое ж...

Аліна. Чаго табе трэба?

Красоўскі. Не па тэорыі, дзяўчынка. Спачатку пытаюцца, як ты мяне знайшоў, а ўжо потым...

Аліна. Не блазнуй... Мне сумна і брыдка. Чаго прыйшоў?

Красоўскі. Пры нашых з табою юрыдычных і фактычных адносінах гэтае пытанне гучыць дзіўна...

Аліна. У нас ніякіх адносін ужо няма. Ды і не было. Калі не лічыць пасцелі.

Красоўскі *(да Буслая)*. Будзьце так ласкавы, шаноўны... Я муж гэтай легкадумнай жанчыны і хацеў бы пагутарыць з ёй канфідэнцыяльна...

Буслай. Што?

Аліна. Ён нікуды не пойдзе. Не забывайся — гэта чужая кватэра, і ён прыйшоў не да мяне...

К р а с о ў с к і. Але, мяркуючы па анучы, ты ў нейкай ступені таксама гаспадыня... Ці толькі прыбіральшчыца?

А л і н а. Ты здагадаўся. Толькі прыбіральшчыца. Бруд знішчаю.

Б у с л а й *(да Аліны)*. Калі трэба, дык я...

А л і н а. Не трэба...

К р а с о ў с к і *(падыходзіць да Буслая, дастае з кішэні пяцёрку)*. Вось, калі ласка, схадзіце ў кіно і пакаштуйце марожанага...

А л і н а *(нервова)*. Красоўскі, не будзь быдлам!

К р а с о ў с к і *(усміхнуўшыся)*. Пазнаю ранейшую экспрэсію...

А л і н а *(нечакана)*. Прабач...

К р а с о ў с к і *(здзіўлена)*. Што?

А л і н а. Прабач...

Б у с л а й *(глядзіць на пяцёрку, глытае сліну)*. Ад кіно ўдзень спаць хочацца... А марожанае... Гланды ў мяне! Зразумеў? Гланды!

К р а с о ў с к і. Значыць, шкодна крычаць... *(Хавае пяцёрку.)* Ну, добра... Пры сведках наша размова не набудзе экстрэмальнага характару...

А л і н а *(мые падлогу)*. Слухаю...

К р а с о ў с к і. Я спадзяюся, ты не думаеш, што я з'явіўся сюды з-за бяссільнай рэўнасці ці духоўнай раны, якую ты нанесла мне сваім нечаканым знікненнем...

А л і н а *(працягваючы прыбіраць)*. Я так не думаю... Далей...

К р а с о ў с к і. У мяне шмат сяброў, даражэнькая... І мне абрыдла для кожнага выдумляць легенду, дзе ты і што з табой. Драздоўскім я, к прыкладу, сказаў, што ты ў Саратаве, ля ложка паміраючай цёткі... Нібы той поп з «Дванаццаці крэслаў», Антону Кірылавічу тлумачыў, што ты паехала ў Ялту лячыць нервы... Але ты ў горадзе, я чуў, што нават ужо працуеш...

А л і н а. Так, працую...

К р а с о ў с к і. Цікава ж, на якой ніве?

А л і н а. У дзіцячым садку...

К р а с о ў с к і. Выхавацелькай?

А л і н а. Нянькай...

К р а с о ў с к і. З глузду з'ехаць! Гэта ў цябе, мабыць, генная спадчына... Тут анучa, там гаршкі... Цікава, кім быў твой бацька?

А л і н а. Гэткай жа сволаччу, як і ты...

Б у с л а й. У нас у вёсцы адна цётка кожны дзень вокны мыла...

К р а с о ў с к і. А маўчаць у вашай вёсцы могуць?

Б у с л а й. Могуць. Каровы, калі іх за цыцкі цягаюць...

К р а с о ў с к і. А быкі?

Б у с л а й. Быкі рогі аб зямлю чэшуць...

К р а с о ў с к і *(да Аліны)*. Дык вось, цябе ў любы момант могуць сустрэць, і мне шмат чаго давядзецца тлумачыць. Я не хачу апынуцца ў цікавым становішчы. Улічы, я ніводнага разу за жыццё не трапляў у недарэчнае становішча.

Б у с л а й. Пражыў, як у бубен адбарабаніў...

К р а с о ў с к і. Адным словам, вось што: досыць шызаваць, сядай у машыну, паедзем дадому. Вечарам паедзем на дачу да Гарухіна. Ён абараніў доктарскую...

А л і н а. Я з ім спала...

К р а с о ў с к і *(не адразу)*. З кім канкрэтна? З гэтым (*кіўнуў на Буслая*) расстрыгам ці з дзеячам літаратуры, што прыгрэў цябе?

А л і н а. З Гарухіным. З тваім сябрам. Толькі не трэба, не трэба рабіць выгляд, што цябе гэта хвалюе ці табе гэта не было вядома...

К р а с о ў с к і. Я ад цябе споведзі ніколі не патрабаваў...

А л і н а. Дрэнна! Вельмі дрэнна. Кожнаму чалавеку патрэбна споведзь. Як святло, як вада, як хлеб...

К р а с о ў с к і. Ба! Які натхнёны выгляд. Сара Бернар! Плакаць хочацца!

А л і н а. Паплач.

К р а с о ў с к і. Саромеюся старонніх...

Б у с л а й. А хто такая Бернар?

К р а с о ў с к і. Вялікая актрыса.

Б у с л а й. А чаму Сара?

К р а с о ў с к і. Таму што не Фрося. Ну, досыць, Аліна. Я дарую табе гэты літаратурна-драматычны вояж, збірайся. Нам яшчэ трэба расстарацца мяса на шашлыкі. Ну? Прыгоды заўсёды тым і цікавыя, што яны калі-нікалі канчаюцца...

А л і н а. Скажы, Красоўскі, у цябе калі-небудзь балела душа?

Б у с л а й. Навошта яму душа, у яго гемарой ёсць...

К р а с о ў с к і. Як ты здагадаўся?

Б у с л а й. Па вачах. Яны ў цябе задуменныя...

К р а с о ў с к і *(дастаў ключы ад машыны)*. Усё! Паехалі... Ты ў гэтага казачніка грошы брала? Колькі? Мы пакінем іх тут на стале...

А л і н а. Я нікуды не паеду...

К р а с о ў с к і. Тады адкажы, псіхапатка, чаго табе не хапала?

А л і н а. Цяпла. Чалавечнасці. Веры.

К р а с о ў с к і *(іранічна)*. Надзеі і любві...

А л і н а *(сур'ёзна)*. Надзеі і любві... Ты, Красоўскі, злачынца...

К р а с о ў с к і. Цікава-цікава...

А л і н а. Ты з мяне, жывога чалавека, зрабіў рэч. Прыгожую, зручную рэч, якая зрэдку была табе патрэбна. Зрэдку. А калі надакучвала, ты яе не зміргнуўшы вокам сплаўляў сваім сябрам... Госпадзі! Як я вытрымала ўсе гэтыя гады сярод бруду, ішчырага, бессаромнага цынізму... Вы ведаеце... Вы — нежывыя людзі... Вы — мерцвякі...

К р а с о ў с к і. Што-што?

А л і н а. Так... Мерцвякі... І ты, і Гарухін, і Драздоўскі... Дзеячы навукі! Вы ж нічога не робіце і ці рабілі калі-небудзь? Пляваць вам на навуку, на людзей, на саміх сябе... Зразумелі, што сэнс жыцця ў асалодзе! Вышэйшая мэта — асалода! Заплылі сэрцы, азызлі душы... Небыццё! Жывяце, як статак жывёл! Прынцыпы, прыстойнасць толькі знешне, на словах, а ўнутры...

К р а с о ў с к і. Досыць! Калі Гарухін здолеў зацягнуць цябе ў ложак, не трэба свой грэх перакладаць на іншых...

А л і н а. Ён гэта зрабіў з тваёй маўклівай згоды, мой мілы... Гэтак жа, як і ты з яго Лялькай...

К р а с о ў с к і. Адкуль ты пра гэта ведаеш?

А л і н а. А ён падзяліўся... Сказаў, што свабода — прыкмета нашага часу.

Б у с л а й. Ну, браткі, вы і жывяце... Ёлкіна маць!

К р а с о ў с к і. Заткніся ты!

Б у с л а й. А ты мне шпунт дай!

К р а с о ў с к і. Зараз...

А л і н а. Пакінь яго ў спакоі. Ён не горшы за цябе і мяне... Можа, нават лепей. Проста няшчасны чалавек...

К р а с о ў с к і *(не адразу)*. Ну, добра... Мы благія, амаральныя, цынічныя... А ты сама? Калі ж ты чыстая такая, як жа гэта ў цябе атрымалася з Гарухіным?

А л і н а. Проста... Хацела стаць такой, як і вы... Замуж жа я за цябе здолела выйсці, гэтулькі гадоў здолела жыць, як пакаёвая балонка з блакітным банцікам на шыі... Захацела эмансіпіравацца да канца! Цьфу! Слова ж якое паганае! Ну, і Гарухін заўсёды быў гатовы дапамагчы... Я думала, што доўга пакутаваць не буду. Душа прымае бруд гэтак жа, як і святасць... Анямее, і ўсё. Памрэ, іначай кажучы... Я і старалася ўсё зрабіць для гэтага. Вельмі ўжо цяжка жыць з жывой душой...

К р а с о ў с к і. Паслухай, ці не замнога? Раскажаш іншым разам... Пойдзем, прашу цябе...

А л і н а. Я піла гарэлку, старалася напівацца, не звяртаць ні на што ўвагі, з Гарухіным звязалася... Але... Нічога не атрымлі-

валася... І вось месяц назад ехала я ад гэтага тлустага вепра, сябра сям'і, ад Гарухіна... З любоўнага спаткання ехала... Цьфу! Ехала ў электрычцы і плакала... Пусты вагон... Ліхтары мільгаюць і слёзы... І тут падыхозіць ён... Зірнуў на мяне, нават не сказаў нічога, толькі зірнуў, а мяне нібы гарачай хваляй дабрыні, спагады, жаласці абдало... Дзетдом успомніўся... Была ў нас выхавацелька Лізавета Андрэеўна... Кожную нядзелю па чарзе вадзіла нас да сябе на кватэру... Малочным супам карміла... Тых, хто дрэнна вучыўся, часцей вадзіла... Я з-за гэтага двойкі старалася атрымліваць... Толькі яна так глядзела... Я ад гэтага позірку паднялася і ўсё расказала яму. Усё! І пра цябе, Красоўскі, і пра Гарухіна, пра сябе... Доўга расказвала, да самага горада... Ён выслухаў і кажа: ты ж прастытутка! Проста так, як быццам сказаў, што ў мяне прыгожыя валасы... Сказаў — і ў вочы глядзіць... Мне адразу лягчэй стала... Менавіта гэта слова мне павінен быў нехта сказаць... Ён сышоў... Я пайшла ўслед.

К р а с о ў с к і. Бяздомныя сучкі заўсёды гаспадара шукаюць...

А л і н а. Красоўскі! Так, як ты мяне абражаў раней, мяне ўжо ніхто ніколі не зможа абразіць...

К р а с о ў с к і. Ну, далей, далей...

А л і н а. Далей нічога не было... Ён прывёў мяне дадому, напаіў чаем, супакоіў, паклаў спаць...

К р а с о ў с к і. Побач?

А л і н а. Тут не тыя меркі, Красоўскі. Для гэтага чалавека жыццё і ўсё лепшае, што павінна ў ім быць,— святасць...

К р а с о ў с к і. Чытаў я прымітыўныя казачкі гэтага святога пісакі. Бяздарнасць! Усе кнігарні забітыя яго шэранькімі шэдэўрамі... Ніхто не купляе, і ніхто не чытае...

Адчыняюцца дзверы, уваходзіць Д р а г у н.

Д р а г у н. А вы, здаецца, прачыталі?

К р а с о ў с к і *(не разгубіўся)*. Давялося. Павінен жа я ведаць, што крэмзае чалавек, які спіць з маёй жонкай.

Д р а г у н. Раней, наколькі мне вядома, гэта вас не цікавіла...

К р а с о ў с к і. І раней і цяпер я ніколі не дараваў абразы. Нікому. *(Б'е Драгуна па шчацэ.)*

Драгун збялеў, увесь напружыўся. Аліна падбегла, схапіла яго за рукі.

А л і н а. Саша, мілы, я прашу цябе, не трэба... Не чапай яго! Чуеш? Не чапай... Даруй яму... Табе нельга яму адказаць тут. Нельга! Хочаш... Хочаш, я стану перад табой на калені? Даруй яму...

Б у с л а й. Яму, можа, і нельга, а я паспрабую...

К р а с о ў с к і. Ну, ну... Паспрабуй, лішэнец...

Б у с л а й. Зараз як гвяздану па разумнай лысіне — вушы адклеюцца.

А л і н а. Супакойся! Ідзі, Красоўскі. Чуеш? Прэч адсюль!

Д р а г у н *(ужо спакойна)*. Ідзіце... Я не кажу «вон», таму што гэта не мая кватэра... Ідзіце. Тое, што вы згубілі, немагчыма вярнуць ні аплявухай, ні прыгожымі словамі, ні пагрозамі... Ідзіце.

К р а с о ў с к і. Та-а-ак... Значыць, ты не пісьменнік? Памылачка атрымалася... Прыношу свае прабачэнні...

Д р а г у н. Прабачце спачатку самому сабе. Астатнія вам даруюць...

К р а с о ў с к і *(раптам закрычаў)*. Што гэта ў вас тут?! Што?! Чаму вы так гледзіце?! Я гэту вашу секту разганю! Я вам пакажу споведзі, душэўныя размовы! *(Да Аліны.)* Ану, збірайся зараз жа і паедзем! Папярэджваю: калі ты тут застанешся, у твайго казачніка будуць зямныя непрыемнасці... Не сумнявайся, я ведаю, куды звярнуцца...

Д р а г у н. Ніхто не сумняваецца...

Б у с л а й. Ананімку нашрайбай... Пракурору. Маўляў, так і так... Людзі хочуць быць людзьмі. Непарадак.

К р а с о ў с к і *(да Аліны)*. Паедзеш?

Аліна разгублена маўчыць.

Д р а г у н. Не смей, Аліна... Чуеш, не смей!

К р а с о ў с к і. Апошні раз пытаюся... Паедзеш?

А л і н а. Не!

К р а с о ў с к і. Ну, добра, хрыстосікі прыпадачныя... Я вас завалаку на галгофу! *(Выходзіць.)*

Паўза.

Б у с л а й. Дык дзе ж ваш гаспадар?..

Д р а г у н. Ён хутка прыйдзе...

З а ц я м н е н н е

Хата старых Буслаеў. М а ц і стаіць на каленях перад пустым кутом.

М а ц і. Ды каб цябе чэрві не елі на тым свеце, ды каб на тваёй магілцы трава не расла, каб цябе ні неба, ні зямля не прынялі ніколі... Даруй, Божухна... Ніколі нікога не праклінала... Не магу... Як жа гэта ты дазволіў, каб нейкі ірад, нячысцік паганы прыдумаў гэту паскудзь, гэта зелле праклятае на згубу, на здзек

людзям?.. Усё ж на зямлі на радасць створана... Сонца свеціць — радуйцеся, дождж зямельку мые — радуйцеся, людцы! Хто ж гэта пітво прыдумаў, каб яму сваёй крывёй апрэгчыся... Сыночак мой! Ці ж дзеля таго я цябе радзіла, малаком са сваіх грудзей выкарміла, ад бяды-ліха зберагла, каб ты такую нялюдскую смерць прыняў праз гэту атруту пякучую...

Уваходзіць Н і н а. Ёй гадоў трыццаць пяць. Прыгожая. Вясковае жыццё не паклала адбітак на яе знешнасць. Стройная, добра апранутая, прычэсаная. Гаворыць знешне спакойна, аднак бачна, колькі душэўных намаганняў каштуе гэты спакой.

Н і н а *(не адразу)*. Добры дзень, цётка Маруся...

М а ц і. Для цябе, можа, і добры... Чаго прыперлася? Што табе трэба?

Н і н а. Дзядзька не прыехаў яшчэ?

М а ц і. Ну што, дачакалася? Вольная, як птушка, цяпер... Радуйся.

Н і н а. Так, мне толькі радавацца... Прыдумаць не магу, дзе, у чым і перад кім так саграшыла, што пяты год гэткі цяжар, гэткую пакуту нясу на сваіх плячах...

М а ц і. Гэта ў цябе цяжар? Гэта ў цябе пакута? Як толькі твой язык паварочваецца такія словы гаварыць, сучка ты... Ты ж яго на той свет папіхнула! Ты! Адраклася ад яго, да Міколы збегла... Яго сам-насам з бядой пакінула, сына, крывінку яго, адабрала...

Н і н а. Вы ўсё што заўгодна кажыце, мне цяжэй не будзе... Хоць у твар плюньце... Я ледзьве не памерла гэтай ноччу, калі пазваніў участковы з Цыбулек... Здранцвенне нейкае найшло, холад па ўсім целе... Бы замерзла там, у Дубровенску, разам з ім... А можа, гэта і не ён там?

М а ц і. Каб жа... каб жа не ён...

Н і н а. Цётачка, мілая, я ж кахаю яго...

М а ц і. Мёртвых заўсёды любяць... А яму жывому твая любоў патрэбна была... Ды што там любоў! Хоць бы дапамога! А ты...

Н і н а. А што? Што я магла зрабіць? Чым дапамагчы?

М а ц і. Не кідаць аднаго! Волі вам багата далі. Я б вас, круцёлак гэткіх, што ад жывых мужыкоў бегаюць, пад суд бы, пад суд... Спакон веку такога бязладдзя не было. Чацвёра сходзяцца, васьмёра разыходзяцца! А каб і мы так! А каб і дзяды вашы так?! Што тады? Перавёўся б род людскі...

Н і н а. Я з ім пяць гадоў мучылася...

М а ц і. А я са сваім пяцьдзесят мучаюся! Ты што ж думаеш, у нас толькі купальскія кветкі ў жыцці былі? Усё было. Цярпела! Я цярпела, і ён цярпеў... Жыццё — гэта не цукерчына...

Гэта жыццё! А вы ад яго толькі салодкага хочаце! А хто горкае есці будзе?

Н і н а. І я б цярпела. Калі б яго гора якое напаткала. Цярпела б... Я яго з лыжачкі карміла б, як дзіця малое, сваімі слязьмі кожную раніцу яго абмывала, гаршкі з-пад яго выносіла і была б шчаслівай... А такога... Ён жа і на чалавека стаў не падобны! Азызлы, вочы пустыя, начамі зубамі скрыгатаў, а днём хадзіў, як пабіты сабака... І я ж вінаватая? І мяне ж праклінаць трэба?! Эх, цётухна...

М а ц і. Біцца за яго трэба было! Біцца!

Н і н а. З кім?

М а ц і. Хоць з д'яблам, хоць з Богам...

Н і н а. Усё я рабіла... Усё, што толькі можна было... Ласкі жаночай пазбаўляла...

М а ц і. Знайшла выйсце...

Н і н а. Апошні год не спалі разам. А яму на ўсё гэта напляваць! Піў, піў, піў! Гэта пахучая поскудзь усё можа замяніць: жонку, сына, маці, радасць, сэнс жыцця, будучыню... Усё! І з цвярозым размаўляла. І ўпрошвала, і пагражала, і зразумець старалася... А ён толькі адно: страшна мне, Ніна... Не ведаю, ад чаго, але страшна... Не разумела! Ну як жа было жыць далей? Цярпець, пакутаваць, як вы раіце? У мяне адно жыццё, цётка, адно! Мне хочацца жыць, радавацца, абдымаць цвярозага здаровага мужчыну... А за мае пакуты і слёзы мне ніхто не заплоціць...

М а ц і. Во! Вам плата за ўсё трэба... Вы за кожнае добрае слоўца хочаце па ведамасці атрымаць. Як пенсію... А вось я сваё жыццё бясплатна пражыла... І гэтулькі працавала бясплатна... І ў вайну з голаду і холаду ў партызанах бясплатна гібела... Хто ведае, ці не заплоціць мне хто-небудзь дзе-небудзь за ўсё... Ці не аддасі гэтую самую плату, якую я не чакаю і на якую не спадзяюся...

Н і н а. Мы маладыя, нам пра гэта думаць нельга...

М а ц і. Пра ўсё трэба думаць, дзеўка, пра ўсё...

Уваходзіць Ф я д о с Ш а р г а ё ў. Аднагодак Андрэя. Высокі, сухі, заўсёды нейкі ўрачыста-ўсхваляваны. Стан яго зразумець цяжка: нешта сярэдняе паміж лёгкай апахмелкай і хранічным пахмеллем.

Ш а р г а ё ў *(з парога)*. Вось... прыйшоў. Сэрца прывяло, такскаць... Прыйшоў, значыцца, засведчыць... І паспачуваць. Мы з Андрэем сябры былі неразлучныя, мы з ім у лапту рэзаліся... і з урокаў разам уцякалі... Мне цяпер цяжка. Гора маё сэрца грызе, як свіння рэпу... Калі б галава не балела — заплакаў бы...

М а ц і. Што ты пляцеш тут, боўдзіла драўлянае?

Ш а р г а ё ў. Спачуваю. Мне ля магазіна ўсё расказалі... Так што, калі трэба магілку выкапаць,— я тут... Дзела, праўда, не-

вясёлае, але для Андрэя Шаргай што хочаш зробіць! Я для Андрэя сам у труну залезу, таму што чалавек ён быў з шарыкамі ў галаве і з болем у сэрцы...

М а ц і. Глядзі ты! Прыляцеў крумкач на здабычу... Магілку ўжо сыну майму капаць сабраўся, каб цябе ў мурашнік закапалі! А мо гэта і не Андрэй там саўсім? А ты яму магілку?

Ш а р г а ё ў. Калі не Андрэй, я яе зноўку закапаю... А выкапаць, цётка, трэба... Прымха такая... Выкапаеш, як быццам смерці кукіш пакажаш... А не трэба, дай Бог здароўя, я яе закапаю з радасцю... Для Андрэя я што хочаш зраблю...

М а ц і. На памінкі захацелася, паганая твая душа! Сябру свайму магілку гатоў выкапаць, абы толькі бельмы заліць свае...

Ш а р г а ё ў. Не з-за гэтага, цётка... Ты мне ў сэрца стрэмку не заганяй. Шаргай, можа, розум свой прапіў, здароўе прапіў, але сумленне... Я навогул на памінкі магу не прыйсці, а магілку выкапаю... Скажы толькі дзе: побач з Настулькай ці каля дзеда з бабай?

М а ц і. Пайшоў вон, ірад! А то во вазьму чапялу ды па мазгаўні тваёй дурной! Я табе выкапаю!

Ш а р г а ё ў. Не крыўдую. Таму што разумею — гора. Зямля цяперака мёрзлая, работы шмат, ломам дзяўбці трэба, а ў мяне рукі трасуцца... Адну толькі грамульку трэба... Ці рублік. І ўсё зраблю як мае быць... Ямачку акуратна і снег ад яе адкіну, каб, такскаць, утульна было і вада не замачыла...

М а ц і. Во-он!

Ш а р г а ё ў. Я не за грошы, вядома, а засведчыць... І таму, што рукі трасуцца... А там ломам трэба...

Н і н а *(не вытрымала, дастала з кішэні грошы)*. На, нягоднік, на табе траячку, толькі ідзі адсюль... Марадзёр!

Ш а р г а ё ў. Я мо і марадзёр, але за Андрэевага сябра замуж не выходзіў... *(Грошы бярэ.)* Толькі рублік, на чырвонае... Рэшту прынясу.

М а ц і *(ускочыла)*. Ну, ідзі, капай! Ты ж яму ўжо пры жыцці магілку выкапаў, калі спайваў яго ў сталоўцы штодня...

Ш а р г а ё ў. Памылачка! Частаваў ён мяне, не я... З маімі заробкамі і вераб'я не пачастуеш...

М а ц і. Ты ж яму яшчэ два гады таму і труну падрыхтаваў, і кашулю на смерць, і магілку... Ідзі, каб ты з галавы выйшаў, дарабляй сваё чорнае дзела! І вось яе забяры... Яна дапаможа! А прыйдзе яе кабель, я і яго выпраўлю на кладзішча сябруку яміну капаць... Ідзіце! Пахавайце чалавека, які ад сваёй маці адарваўся, а сярод вас прытулку не знайшоў... Ідзіце!

Ш а р г а ё ў. Не крыўдую. Таму што — гора. *(Выходзіць.)*

Н і н а *(праз слёзы)*. За што вы мяне гэтак? Вой, як цяжка... *(Хапаецца рукой за сэрца.)* Вой, што гэта? Я ж за ім услед магу пайсці... А Рыгорка, сыночак наш?.. Не трэба са мной так... Нават калі я і вінаватая... Усё адно не трэба... Мне не лягчэй, чым вам, цётка... Я за гэтыя гады такое перажыла — ворагу грэх пажадаць... Думала, з Міколам мне добра будзе, са школы ж кахае мяне... А мне яго каханне горай за пакаранне... Я і цяпер Андрэя вашага люблю... І Мікола гэта бачыць... Ён за гэтыя гады нацярпеўся са мной... Усё бачыць, усё разумее. Ніколі не кахала я яго, не кахаю і пакахаць не змагу... Да Андрэя маё сэрца прывязана... Не трэба так са мной...

Старая кідаецца да Ніны.

М а ц і. Заплач, чуеш, заплач... А то ў тваё сэрца зараз слёзы ўліваюцца, а гэтага не дай Бог... Заплач...

Н і н а. Нельга мне плакаць. Зараз Мікола вярнуцца павінен... Не хачу, каб на яго сэрца слёзы капалі... Хай ужо на маё...

Гул матацыкла. Маці скамянела.

М а ц і. Прыехалі... Госпадзі, твая воля, пранясі... Зрабі так, каб гэта не ён быў... Каб толькі не ён... Забяры ж ты ўжо лепей мяне, а яго пакінь жыць... Дзеля чаго ж я тады жыла, за жыццё чаплялася, аддавала ўсё, што толькі магла аддаць? Мне ж цяжка паміраць будзе... Коласам пустым у зямлю лажыцца...

Н і н а. Толькі б не ён, толькі б не ён...

Уваходзяць Б а ц ь к а і М і к о л а. Бацька моўчкі пачынае распранацца.

М а ц і. Ну?

Б а ц ь к а. Што?

М а ц і. Ён ці не? Ну не маўчы ж ты, пень стары! Рэж ужо адразу...

Б а ц ь к а. Ён...

М а ц і. Ты яго сам бачыў?

Б а ц ь к а. Бачыў. У трупярню міліцыя вадзіла. Ляжыць голы, зморшчаны, счарнелы, правае вока не закрыта... Сказалі, што з Новага года пад сугробам каля дарогі... Маразы тады былі лютыя, ды яшчэ з завірухай... Адпачыць лёг... Во і адпачывае... І бутэлька ў кішэні нявыпітая размерзлася... Не папіў усю... *(Дастае струхлелы пашпарт.)* А во і пашпарт... У сельсавет трэба занесці...

М а ц і *(раптам вельмі спакойна)*. Не-е, Божухна, няма цябе на свеце... Што хочаш са мной рабі, але няма цябе... *(Да Бацькі.)* Ці дужа ж страшны?

Б а ц ь к а. Гэтулькі ляжаць пад снегам... Толькі па вопратцы і пазнаў... Тут жа, у сельмагу, паліто куплялі... Ніна во яшчэ

купляла... Дый пашпарт у кішэні... Па пашпарту і нас знайшлі... Пайду да старшыні машыну прасіць... Дай грошай якіх-небудзь... Труну ў горадзе абяцалі дастаць па дзяшоўцы... Ай, сынок, сынок... Грэх які раней за бацькоў смерць прымаць...

М і к о л а *(да Ніны)*. Ідзі дадому, Ніна...

Н і н а. Я тут пабуду... Мо дапамагчы што трэба будзе...

М і к о л а. Як хочаш. А дзе Рыгорка?

Н і н а. Да маці занесла...

Б а ц ь к а. З'ездзіш са мной, Мікола?

М і к о л а. Навошта?

Б а ц ь к а. Дапаможаш... Не з міліцыяй жа мне яго грузіць...

М і к о л а. Добра...

Б а ц ь к а *(да Маці)*. Маруся, схадзі да каго, каб магілку выкапалі... Злева ад Настачкі... А ўжо з дзядамі мы ляжам... Ай, сынок...

М а ц і. Шаргай ужо наняўся... І аванс узяў.

Б а ц ь к а. Ну, Шаргай дык Шаргай... Дзела такое... Пойдзем, Мікола...

Выходзяць. Старая ўздыхнула, выцерла слёзы, спакойна і ўрачыста пачала рыхтаваць хату да хаўтур. Ніна як анямелая стаіць пасярэдзіне і не зварухнецца. Маці выключае радыё, якое недарэчна гучна гаворыць у хаце, падышла да ходзікаў, спыніла маятнік, пакорпалася ў куфры, дастала дзве чорныя хусцінкі, завесіла люстэрка, тэлевізар. Ніна здранцвела назірае за ёй. І раптам крычыць, апускаецца на падлогу, плача. Старая робіць сваё.

З а с л о н а

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

Хата Буслаеў. Усё па-ранейшаму. Радыё маўчыць, ходзікі стаяць, на люстэрку і тэлевізары чорныя хусцінкі. На сцяне з чорнай стужкай партрэт Андрэя Буслая. Пасярэдзіне стол, на ім хлеб, салёныя агуркі, сала, малако, шклянкі. З могілак вяртаюцца М а ц і і Б а ц ь к а, Н і н а і М і к о л а. Марудна-марудна распранаюцца, маўчаць. А пра што гаварыць?

Б а ц ь к а. Ну што, будзем сядаць, га?

М а ц і. Пачакаем крыху... Бульбу пастаўлю, пакуль зварыцца — Шаргай магілку закапае... Божухна ты мой літасцівы, за што ж ты на нас так угнявіўся?

Б а ц ь к а. Ціха! На кладзішчы адплакала-адгаласіла, а тут нечага... Тут памінаць трэба... *(Да Ніны.)* А Рыгорка дзе?

Н і н а. Да маці завяла... Змёрз на кладзішчы... «Мама, мароз за вушкі кусае, апрані шапачку...» Што яму тут рабіць?

М а ц і. Як гэта што? Як гэта што? Гэта ж яго бацька!
Б а ц ь к а. Ціха, я сказаў!
М а ц і. І каб на чужое прозвішча яго і не думалі запісваць! Чуеце? А то ў суд завалачэм...
М і к о л а. Не запішам. Толькі яму ўсё адно: Андрэевічам расці ці Мікалаевічам...
М а ц і. Нам не ўсё адно.
М і к о л а. Ён не запомніць нічога... Запамінаць не было чаго... Хіба што кладзішча... Калі мароз за вушкі кусаў...
Н і н а *(да Маці)*. Можа, вам дапамагчы што, цётка Маруся?
М а ц і. Ты ўжо дапамагла... Сядзі.
Н і н а *(ледзь не плачучы)*. Цётачка...
Б а ц ь к а. Сціхніце! Каб ні гу-гу! Ніхто! Моўчкі памінаць будзем. Без слоў.
М і к о л а. Сапраўды. Што гаварыць?
Б а ц ь к а. І ты маўчы.
М і к о л а. Буду. Што ж мне яшчэ рабіць?
Н і н а. Коля...
М і к о л а. Што, Ніна...

Маўчаць. Толькі капёж чуваць на вуліцы. Там вясна.
Уваходзіць Ш а р г а ё ў.

Ш а р г а ё ў *(узрушана)*. Усё! Няхай ён нам і дзіцятку свайму сніцца... Сябар наш, такскаць, муж і бацька... Чэсць, такскаць, ад усіх добрых людзей і ад бацькоўскіх... Не, не! Ад дзядоўскіх касцей... Я ў аборку вербалозіну ссек, каля ног пасадзіў... Сонейка прыгрэе, коцікі пойдуць... Хай у цяньку ляжыць Андрэйка наш дарагі...
Б а ц ь к а. Сядаем...
М а ц і. Бульба ж не зварылася.
Б а ц ь к а. Потым падасі... Ніна, Мікола... Чаго вы адно на аднаго надзьмуліся, як мышы на крупы?
М і к о л а. У гонар памяці...
Н і н а. Коля...
Б а ц ь к а. Сядайце... Ды не, побач сядайце... Нічога. Ён не пакрыўдзіцца... Няма за што... Нясі, Маруся...
М а ц і. Не зварылася яшчэ...
Б а ц ь к а. Гарэлку нясі...
М а ц і. А яе няма!
Б а ц ь к а. Я ж купляў...
М а ц і. А я за хлеў выліла! Не дазволю! Атрута гэта яго ў зямлю звяла і яе ж на памінках піць? З таго свету душу ягоную заклікаць да чаркі? Не дазволю!

Б а ц ь к а. Ладна, до табе галаву дурыць... Нясі!

М а ц і. Няма! Выліла! І бутэлькі пабіла аб вугал...

Ш а р г а ё ў. Ёлкі-маталкі! Ужо ж магазін зачынілі! Што ж гэта будзе? Памінкі без гарэлкі... Грэх...

М а ц і. Перад д'яблам грэх! Перад д'яблам! Гэта ён прычапіў да роду чалавечага гэта зелле... Ён зрабіў так, што яно ідзе за ім ад першага крыку да апошняга стогну... Вось малачко, малачком памінайце! Яно з маіх грудзей, яго ў партызанах ад смерці ўратавала... Малачко святое... Яно пасля вайны галадаць яму не давала... Налівайце! *(Падышла да стала, наліла з банкі малака ў шклянку.)* Хадзі, сыночак мой, малачко піці, кашу есці... Хадзі, дзетка... *(П'е.)*

Усе глядзяць.

Ш а р г а ё ў. Што ж гэта атрымліваецца? Магілку капаў, на холадзе адубеў, вярбу пасадзіў — і на табе...

М а ц і. А-а-а, нячыстая твая душа! Прызнаўся! З-за гэтай поскудзі прыйшоў сюды... Не памянуць сябрука, не слязой па ім капнуць, [redacted] назюзюкацца да ікаўкі!

Ш а р г а ё ў. І не з-за гэтага! Я магу саўсім не... Зусім. Калі захачу! Але я не кітаец, ёлкі-маталкі, не ёг індыйскі, каб сябра, з якім на адной парце сядзеў, сырадоем памінаць... *(Да Бацькі.)* Дзядзька Міцік, пазыч пяцёрку... Я ў Цыбулькі злётаю, пляшку куплю...

М а ц і. Я яе табе на галаве разаб'ю, п'янтос няшчасны! Ты ж ужо сам з чортам пад ручкі ходзіш, табе ж самому смерць у вочы глядзіць! Дапіўся...

Ш а р г а ё ў. Не крыўдую — таму што гора. *(Рашуча падымаецца.)* Пайду ў маці траячку выпрашу... І на магілцы яго памяну... Пад крыжам.

Б а ц ь к а. Сядзь...

Ш а р г а ё ў. Калі так — няхай так...

Б а ц ь к а. Сядзь, я табе сказаў! *(Да жонкі.)* І ты сядай, Маруся... Сядай... Не ў гэтым справа... Не ў гэтым...

Маці сядае.

(Выходзіць у сенцы, прыносіць дзве бутэлькі гарэлкі. Ставіць на стол.) Налівай, Мікола... Нічога, налівай... Не ў гэтым справа... Вяроўка не вінаватая, калі чалавек з яе пятлю для свае шыі зробіць... І гарэлка не вінаватая... Па мне, яна хоць рэчкай цячэ, хоць з неба дажджом льецца — нічога не прап'ю... Не было калі мне за сваё жыццё напівацца... Часцей ад гора-злыбяды п'яны хадзіў, аж хістаўся. З чатырнаццаці гадоў за гаспадара... З чатырнаццаці гадоў сям'ю кармлю... І ці толькі сям'ю?.. Калі ж

тут піць? Вады з калодзежа не заўсёды быў час напіцца... А цяпер людзі перасталі сябе карміць... Толькі грошы зарабляюць, пра грошы думаюць... А пра хлеб свой святы і думаць забыліся... Пустэча ў душы, во яны яе і заліваюць... Налівай, Мікола...

Ш а р г а ё ў. Як то перасталі? Ты мяне корміш, ці што?

Б а ц ь к а. Кожны павінен ад зямлі ўсё браць... Сам... Хлеб, ваду, соль... А вы ж на сталоўкі перайшлі, забыліся пра ўсё... Вы ж у гэтых сталоўках толькі закусваеце... Во, Ніна, давалі ж вам з Андрэем кавалак зямлі... Калгас даваў... Чаму не ўзялі?

Н і н а. А навошта? Мы ж даволі зараблялі, калгас кватэру даў... Навошта?

Б а ц ь к а. Вось... Не патрэбна ўжо людзям зямля... І сын мой, нябожчык, ад яе адрокся... Ці ж мужчынская гэта справа бібліятэкарам быць, у клубе з бабамі песні развучваць? Сілу ж сваю аддаць трэба! Але хай сабе на трактар не сеў, хай сабе і ў клубе рабіў... Дык хаця б кавалачак гэтай зямлі лашчыў... Не захацеў... Грошы былі... А тое, што зямелька наша чалавеку дае, ні за якія грошы не купіш... Налівай, Мікола...

М і к о л а. Ну гэта вы, дзядзька, дарэмна на нас... Ці толькі ж з-за таго п'юць, што на зямлі не робяць?! І ў гарадах п'юць...

Б а ц ь к а. А я, Мікола, не вучоны, што ведаю, як думаю, тое і кажу.... Пра горад кажаш? А хто ў ім жыве? Тыя ж, хто ўчора босымі вось па гэтай зямлі бегалі... Продкі іх спрадвеку, як ад малпаў род свой узялі, так і жылі на зямлі... Свае сілы, любоў, пот і здароўе ёй аддавалі, а яна іх карміла... Яны зямлі — зямля ім... Мір і згода былі... Хлеба ўдосталь не елі, а песні спявалі... Рукі былі мазолістыя, а сэрцы чыстыя... А цяпер рукі чыстыя, а сэрцы ў мазалях. З машынамі лягчэй жыць стала... Сам чалавек ужо нічога амаль не аддае, а толькі забірае... А гэта дрэнна! Гэта ўсё адно што глытаць паветра і не выдыхаць... Што ж будзе? Лопнеш! Ды я гэта і не пра цябе, Мікола... Ты піць не будзеш... Гора шмат бачыў у жыцці... А ад гора не п'юць, ад гора плачуць... А слёзы душу чысцейшай робяць...

М і к о л а. Дык няўжо ж ад добрага жыцця, ад радасці гэта бяда ў людзей?

Б а ц ь к а. Ад радасці і так хораша... П'юць, калі ні гора, ні радасці...

М а ц і. Ды што гэта вы завяліся, як на сходзе?

Б а ц ь к а. І то праўда... Чаго гэта мы? Налівай, Мікола...

Мікола налівае гарэлкі. Шаргаёў хапае шклянку, падымаецца.

Ш а р г а ё ў. Хачу тост сказаць.

Н і н а. Ашалеў...

Ш а р г а ё ў. Мы сабраліся, такскаць, тут, за гэтым жалоб-

ным сталом... Родныя і блізкія... сябры, каб памянуць нашага дарагога... нашага...

М і к о л а. Замаўчы! Дзядзька, скажыце, хай ён моўчкі п'е!

Ш а р г а ё ў *(разгублена)*. Я каб па форме...

М а ц і. Сядай ты ўжо... Не словамі добрымі памінаць трэба, думкамі. Шмат сталі людзі гаварыць... Шмат...

Шаргаёў сядае.

Б а ц ь к а. Давайце...

Усе, акрамя Міколы, выпіваюць.

А ты, Мікола?..

М і к о л а. Не магу, дзядзька... Ні слоў, ні думак няма. Не крыўдуйце...

М а ц і. Ён жа тваім дружбаком быў... Ты ж з ім усё дзяцінства на вось гэтай печы праседзеў... З жонкай яго цяперака спіш, і думкі добрае пра яго не знойдзецца... Каб табе...

Б а ц ь к а *(грукнуў кулаком па стале)*. Ціха, ёрш тваю ў лапці! Кажы, Мікола, кажы...

М і к о л а. Жыві доўга, дзядзька Міцік... Але вось калі мне давядзецца цябе памінаць...

Б а ц ь к а. Давядзецца, дзе ты дзенешся... Не хапала яшчэ, каб я цябе памінаў...

М і к о л а. Дык вось... Калі давядзецца — плакаць буду... Як па родным бацьку не плакаў... Таму што ты дзеля мяне, чужога чалавека, некалі на злачынства пайшоў...

Б а ц ь к а. Кінь ты...

М і к о л а. Памятаеш?

Б а ц ь к а. Не...

М і к о л а. Гарод у нас адразу пасля вайны вымак, а карову пярун забіў... Бацька хворы ляжыць, а я з голаду пухну, маці вешацца ад гора хацела... І вось тады ты паўмеха зерня з калгаснага свірна прынёс нам... На хлеб!

Б а ц ь к а. Не памятаю...

М і к о л а. Ты дадому зерне ніколі ў жыцці не насіў, Андрэй таксама недаядаў, а нам прынёс... Ты ж ведаў, што ў тыя часы за гэтае горкае зерне табе магло быць! Маці хлеба напякла... Тры боханы з бліШчастай карычневай скарынкай... Толькі з печы дастала — мне лусту адрэзала... Я яго гарачым еў, губы апякаючы. З таго часу кожны кавалачак хлеба мне іх апякае... Я не толькі памяну цябе словам-думкай, я дзецям сваім, калі яны і ў мяне будуць, загадаю маліцца за цябе... За той гарачы хлеб...

Б а ц ь к а. Я не абразок, маліцца не трэба... Дый не памятаю я...

М і к о л а. Я памятаю... Ну, а пра Андрэя... Ведаю, што так нельга, ды яшчэ мне, але... Няма ў мяне добрай думкі. Няма. Што мне, добрым словам успомніць за тое, што вось яе *(кіўнуў на Ніну)* адабраў у мяне?

Н і н а. Коля, апамятайся! Успомні, дзе ты!

М і к о л а. Адабраў проста так, яна ж не патрэбна яму была... Прыгожае — значыць, маё! Успамінаць за тое, што мучыў яе гэтулькі год?! За тое, што я цяпер яго сына кармлю-рашчу і сэрца сваё любіць прымушаю? За тое, што шчасціла яму без меры ва ўсім? І за тое, што гэтым шчасцем ён ні з кім не падзяліўся?.. За тое, што і вам толькі гора прынёс?.. Не магу.

Ш а р г а ё ў *(усхапіўся)*. Выйдзі, анархіст! Здурэў?! Так пра нябожчыка...

М і к о л а. А як яшчэ?

Ш а р г а ё ў. Толькі добрае...

Б а ц ь к а. Чаму?

Ш а р г а ё ў. Завядзёнка такая... Па форме...

Б а ц ь к а. Памерці — гэта ўсе паміраюць... Медалёў за гэта не даюць. Памерці — гэта не ў космас злётаць...

М а ц і *(плача)*. Пень стары! Пра твайго роднага сына ды яшчэ на памінках такое, а ты... Вой, вылюдкі! *(Да Міколы.)* Дык а чаго ж ты прыпёрся тады, калі ў цябе гэткае ў сэрцы? Чаго прыйшоў?!

М і к о л а. Гора ваша разам з вамі выпіць... *(П'е гарэлку.)*

З а ц я м н е н н е

Кватэра Максіма Пакутовіча. Вечар. Д р а г у н адзін сядзіць каля акна. Звоніць тэлефон. Драгун здымае трубку.

Д р а г у н. Слухаю... Не, вы памыліліся, гэта не ён... Няма... Не ведаю, хутка прыйдзе... Я — ніхто... Што раблю тут?.. На зоркі гляджу... Не, без тэлескопа... А вы паспрабуйце, вельмі цікава... Добра, перадам... *(Кладзе трубку.)*

Дзверы асцярожна адчыняюцца. Уваходзіць Б у с л а й.

Б у с л а й *(пахмурна)*. Хто ў церамочку жыве?

Д р а г у н *(запальвае святло)*. Заходзь...

Б у с л а й. Здароў!

Д р а г у н. Прывітанне... Як жыццё?

Б у с л а й. Як у казцы. Гадзіну таму вешаўся...

Д р а г у н *(ашалела)*. Што-о?

Б у с л а й. Сто! Вяроўку ў кацельнай за крук, другі канец на шыю і з катла ўніз!

Д р а г у н. З глузду з'ехаў!

Б у с л а й. Крук разам з цаглінай са сцяны выскачыў і я-ак гваздане па патыліцы! Ну і будуюць, ёлкіна маць! Павесіцца немагчыма!

Д р а г у н *(не адразу)*. Ну, што сказаць? Ідыёт... І ўсё... Сядай... Есці хочаш?

Б у с л а й. Дай выпіць!

Д р а г у н. Есці хочаш?

Б у с л а й. Ідзіце вы к чортавай матары са сваёй спагадай! Праведнікі! Што вы са мной зрабілі? Чаму мне так мутарна? Мяне ўжо і гарэлка не бярэ!

Д р а г у н. Не крычы!

Б у с л а й. Дзе гаспадар?

Д р а г у н. Хутка прыйдзе...

Б у с л а й. Хто ён такі? Я ж пасля той праклятай ночы як пад гіпнозам хаджу! У мяне сэрца баліць! Я галіцца пачаў!

Д р а г у н. Падараваць электрабрытву?

Б у с л а й. Пайшоў ты! Ты мне адкажы: адкуль ён усё ведае? Ты тады спаў, а ён маю душу ўсю ноч на кавалачкі рэзаў, як каўбасу... Ведаеш, што ён сказаў? Чалавечая душа — крыніца! З яе павінны чэрпаць! Калі не чэрпаюць — хоць малюсенькая ручаінка павінна выліваецца... А з маёй нічога не вычэрпвалася і не вылівалася! Ані кропелькі! Яна і пачала пакутаваць! Зацвіла, памутнела... Лужынай стала, а не крыніцай! Бруднай лужынай! Сорак гадоў хутка! Ніводнаму чалавеку дабра не зрабіў, нікога не сагрэў, ніводнага разу над чужым горам не паплакаў, дрэўца не пасадзіў! Толькі браў, грэўся сам каля іншых, з чужых дрэў галінкі ламіў... Во й дажыўся! Выйсці толькі на плошчу Свабоды, задраць галаву да месяца і завыць, як галоднаму ваўку. Чаго? Чаго ты лыбішся?

Д р а г у н. Дай руку...

Б у с л а й. Ідзі ты!

Д р а г у н. Дай руку!

Б у с л а й. Я табе па мордзе гэтай рукой дам... Табе і твайму гаспадару...

Д р а г у н. За што?

Б у с л а й. За праўду.

Д р а г у н. Правільна зробіш...

Б у с л а й. І скажы ж ты, паразіт, як усё хітра робіць! Дзесяць гадоў адно толькі і чуў: кінь піць! Не губі сябе! У цябе ж сям'я! Ты ж на чалавека не падобны! Кінь піць! А ён за ўсю ноч, што мы з ім гаварылі, ніводнага разу і не сказаў, каб я кінуў піць... За душу маю ўчапіўся, як кот кіпцюрамі... Ёлкіна маць! Я думаў, што гэтай душы ў мяне ўжо і не засталося... І ў вочы

глядзіць, глядзіць... Ну, казачнік! Ну, дзед Міхед! Ты не ведаеш, чаму ён казкі піша? Чаму менавіта казкі?

Д р а г у н. Мабыць, таму, што людзі цяпер сталі вельмі адукаваныя, разумныя, разважлівыя... І па старадаўняй звычцы з невуцтвам змагаюцца. Казкі разбураюць... Таму што казка — гэта ўвогуле няпраўда, а чалавеку ісціна патрэбна... Канечне, патрэбна... Але і казка таксама... Казка, песня...

Б у с л а й. А я свайму сыну іх не расказваў, з жонкай ніводнай песні не спеў цвярозы... Саромеўся! Ведаеш, чым займаўся ўсё сваё пакручастае жыццё? Заробкамі! Каб дом быў, каб гарнітур быў, халадзільнік, водаправод, катлеты тры разы на дзень... І вось дом ёсць, гарнітур купіў, водаправод правялі, катлеты жрэм... Што далей? Машыну? Можна было і машыну... А далей? Дачу? У вёсцы жывём — дача не патрэбна... Усё!!! Прыехалі, хлопчыкі... Выпрагайце коней, налівайце чаркі... Вось я яе і наліваў штодня. І дакаціўся... Каб ён згарэў, твой казачнік!

Д р а г у н. Чаму мой? І твой ужо таксама...

Б у с л а й. Ну, на які д'ябал ён падабраў мяне тады на дарозе? Навошта душу мне развярэдзіў? Што мне рабіць?

Д р а г у н. Пачынаць усё спачатку...

Б у с л а й. Дык ужо ж сорак гадоў!!

Д р а г у н. Што зробіш, калі раней не атрымалася... Вінаваціць няма каго.

Б у с л а й. Значыць, я ва ўсім вінаваты? Адзін я?

Д р а г у н. А ты гэтага яшчэ не зразумеў?

Б у с л а й. Брэшаш! І я табе дакажу... Выхоўваюць нас, рыхтуюць да жыцця, да жыццёвых цяжкасцяў і перашкод! Ці не так? Так... А дзе яны цяпер, гэтыя цяжкасці? Дзе? Пузаты дзядзя ў магазіне абураецца, што мяса не хапае? Ніколі не скажа, паразіт, што яму веры, мэты, чысціні не хапае... Мяса!!! Гэта цяжкасці? Абжорства! Нас не да гэтага трэба рыхтаваць! Жыццё дасць па зубах раз-другі, сам навучышся, дзе галаву трэба прыгнуць, а дзе зубы сціснуць. Не здохнеш! А вось да лёгкага жыцця, да таго, калі ўсё само плыве ў рукі,— ніхто не рыхтуе... Думаюць, што лёгкае лёгка перажыць можна! Чорта лысага! Блакаду мы перажывём, а вось ад сытасці перадохнем! Ты ведаеш, што мае бацькі перажылі на сваім вяку? Ворагу пажадаеш — Бог не даруе! Але ж жылі! А я... Падумаў аднойчы: дзеля чаго ж ты, Андрэйка, жывеш? Каб нашчадкаў пусціць на свет белы? Дык гэта і жабы робяць... Каб мае дзеці жылі лепей за мяне? А што значыць лепей? Лепей елі, лепей апраналіся, утульней спалі... І ўсё? Якая ж гэта мэта? Я ж жыву лепей за сваіх бацькоў, спакойней, утульней... Чаму ж мне гэтак мутарна? Чаму ў мяне душа баліць?

Ці варта ўвогуле жыць, калі шчасце чалавечае толькі ў тым, каб смачней з'есці, мець прыгожую бабу, нічога не рабіць і атрымліваць кучу грошай?.. Ці варта?

Д р а г у н. Ведаеш што? Кацїся ты са сваімі адвечнымі пытаннямі далёка-далёка! Людзі жывуць не дзеля таго, каб лепей жыць, а каб лепей быць...

Б у с л а й. Ага! Толькі іншым разам блытаюць адно з другім...

Д р а г у н. Можа. Можа, і блытаюць. Але прыйдзе час, ён хутка прыйдзе, і яны зразумеюць, што толькі любоў, давер, спагада, глыбокая сумленнасць уратуюць іх ад пакут, сумненняў і душэўнага разладу... Што ўсе лозунгі, якія мы пішам і да якіх адносімся скептычна,— трэба прыняць! Душой прыняць! Прыйдзе час — прымем...

Б у с л а й *(паказвае кукіш)*. Во! Во з адной рукі, а во з другой... Во гэта во зразумеем, а во гэта прымем... Твой пісьменнік чудзік! І цябе зрабіў гэткім жа! Вы — чудзікі!

Д р а г у н. Чудзік... Што ён такога асаблівага, дзіўнага зрабіў ці сказаў табе?

Б у с л а й. Падабраў на вуліцы!

Д р а г у н. Але ж...

Б у с л а й. Маўчы! Нармальны чалавек праедзе міма, ну, а калі і спыніцца, дык здасць потым у міліцыю... А ён не здаў! І з табой няньчыцца, і з гэтай Алінай...

Д р а г у н. Дык што ж тут дзіўнага, растлумач тым мне?! Звычайная чалавечнасць, звычайная спагада! Чудзік... Дафіласофстваваліся! На людзей, якія жывуць па законах сумлення, ашчаджаюць чысціню душы, не хлусяць, не прыстасоўваюцца, кажам — чудзікі... Ён перажыў некалі тое, што і ты... Лёгка жыў, але зразумеў, што лёгка жыць — цяжкі грэх... І цяпер амаль усё аддае іншым. Так трэба! Аддаваць, аддаваць, аддаваць. Больш аддасі — спакайней спаць будзеш, радасней жыць, нават смерць сустрэнеш з усмешкай... Што, ён чудзік таму, што лічыць цябе за чалавека?

Б у с л а й. Я сябе за чалавека не лічу, а ён ліча! Навошта яму гэта? Што, яму больш займацца няма чым? Хай казачкі свае піша, а ў душу да мяне не лезе!

Д р а г у н. Чаго ты прыйшоў?

Б у с л а й. Сказаць гэтаму святому маразмаціку, што я яго ненавіджу!

Д р а г у н *(не адразу)*. Та-ак... Такім, як ты, мабыць, нельга пераступаць гэты парог... З табой толькі ў міліцыі і размаўляць... Ідзі! Чуеш? Зараз жа ідзі адсюль!

Б у с л а й *(злосна)*. Не, я яго пачакаю... Я і яму ўсё скажу!

Стук у дзверы.

А, вось і гаспадар! Заходзь, апостал цара нябеснага!

Уваходзіць м і л і ц ы я н е р. Трохі ўжо сівы, стомлены неспакойнай службай чалавек. Буслай аслупянеў.

М і л і ц ы я н е р. Дазвольце?

Д р а г у н. Добры вечар...

М і л і ц ы я н е р *(зірнуў на Буслая, потым на Драгуна)*. Пакутовіч Максім Данілавіч?

Д р а г у н. Драгун Аляксандр Пятровіч...

М і л і ц ы я н е р. Гэта дваццаць шостая?

Д р а г у н. Так...

М і л і ц ы я н е р. Але ж тут, здаецца, жыве...

Д р а г у н. Максім Пакутовіч...

М і л і ц ы я н е р. Дзе ён?

Д р а г у н. Хутка прыйдзе.

М і л і ц ы я н е р. А вы хто? Яго сябар?

Д р а г у н. Не... Пацыент...

М і л і ц ы я н е р. Што-што?

Д р а г у н. Па-цы-ент...

М і л і ц ы я н е р. Вы што, хворы?

Д р а г у н. Выздараўліваю...

М і л і ц ы я н е р. Так, так... Значыцца, усё ж правільна напісалі...

Д р а г у н. Што напісалі?

М і л і ц ы я н е р. А тое, што ў гэтай кватэры розныя дзіўныя рэчы вырабляюцца...

Д р а г у н. Правільна напісалі...

М і л і ц ы я н е р. Што сходкі розныя бываюць, размовы, людзі без прапіскі жывуць... *(Да Буслая.)* Вы таксама пацыент ці ардынатар?

Б у с л а й *(пахмурна)*. Медбрат...

Д р а г у н. Ён ніякіх адносін да Пакутовіча не мае...

М і л і ц ы я н е р. Але ж жыве тут?

Д р а г у н. Не. Ён... Ён да мяне зайшоў... Проста так...

М і л і ц ы я н е р. А вы тут жывяце?

Д р а г у н. Як бачыце.

М і л і ц ы я н е р. А дзе прапісаны?

Д р а г у н. Паказаць пашпарт?

М і л і ц ы я н е р. Дзе прапісаны?

Д р а г у н. Вуліца Міру, сто пяць...

М і л і ц ы я н е р. Чакайце, чакайце... Дык Драгун...

Д р а г у н. Мой бацька.

М і л і ц ы я н е р. Вунь яно што! Дык а чаго ж вы тут? Без прапіскі нельга...

Д р а г у н. З прапіскай таксама. Пакуль што...

М і л і ц ы я н е р. Ведаеш што, я міліцыянер, гэтыя вашы кантэксты-падтэксты не разумею... *(Да Буслая.)* А вы дзе прапісаны?

Б у с л а й. Я...

Д р а г у н. Няма чаго разумець. Тры месяцы таму я быў вызвалены па амністыі і за добрыя паводзіны...

М і л і ц ы я н е р. Адкуль вызвалены?

Д р а г у н. Ну, вядома ж, не з дому адпачынку...

М і л і ц ы я н е р. Сядзеў?

Д р а г у н. Не, не сядзеў. Лес пілаваў...

М і л і ц ы я н е р. Пакажы пашпарт...

Драгун падае пашпарт.

За што сядзеў?

Д р а г у н. Ні за што...

М і л і ц ы я н е р. Ну-ну!

Д р а г у н. Вы не нукайце! Я ведаю, што ў нас ні за што не садзяць... Было. Ішоў з дня нараджэння. П'яным не быў, але цвярозым таксама... Ну, і ўбачыў, што адзін даўгавязы падонак б'е дзяўчыну... Падбег, даў па мордзе. Той няўдала ўпаў — сатрасенне! Міліцыя, пратакол... П'яная бойка. Бацьку пазванілі... А той сказаў: судзіце шчанюка! Закон у нас для ўсіх адзін! Дайшло да суда. І вось на судзе гэта дзяўчынка бітая заяўляе, што я хуліган, чапляўся да яе на вуліцы з цёмнымі намерамі, а калі жаніх — той хлопец жаніхом аказаўся — хацеў заступіцца, я яго прыбіў. Суддзя пытае: так было?.. А я гляджу ў вочы гэтай нявесце і сам не ведаю, чаму адказваю: так!

М і л і ц ы я н е р. Ну й дурань!

Д р а г у н. Канечне, дурань... Хто ж яшчэ?.. Год і прыпаялі за дурасць. А бацька і на суд не прыйшоў. Ён у мяне прынцыповы...

М і л і ц ы я н е р. Ад крыўды да яго і не вяртаешся?

Д р а г у н. Ад злосці... Пакуль я знаходзіўся там, яна штодня, кожную секунду ў маё сэрца ўлівалася... У душы ўсё спрахла, у небыццё пайшло... Толькі злосць, толькі злосць... Я стаў нейкім дынамітным. Іскарку адну, і ўзарвуся... Ну нічога... Вызвалілі датэрмінова... Прыехаў у горад і пачаў выношваць план помсты... Як граф Монтэ-Крыста... Па-першае, з гэтай нявестай вырашыў зрабіць усё менавіта так, як яна расказвала на судзе!

М і л і ц ы я н е р. З глузду з'ехаў!

Д р а г у н. Па-другое, бацьку на вочы трапляцца як мага часцей у выглядзе затурканага няшчасцем чалавека... Але не размаўляць! Прага помсты даводзіць чалавека да ідыятызму... Але мне пашчасціла... Сустрэўся зусім выпадкова з Пакутові-

чам... І расказаў яму ўсё... Ведаеце, яму чамусьці ўсё хочацца расказваць... Слухаць, мабыць, умее...

Міліцыянер. І ён адгаварыў?

Драгун. Не... Па вуху даў...

Міліцыянер. Як?

Драгун. Кулаком. Сволач, кажа, з чым ты жывеш? Ідзі ўтапіся лепей, не ганьбі зямлю, якая нарадзіла цябе... За добрую справу, за высакародства пакуту прыняў? Ну й што? Малады, здаровы, што табе гэтыя чатыры месяцы? Я ўсяго чатыры месяцы адбыў... Ну, пакрыўдзілі, кажа, не разабраліся, але ж душа твая чыстая! Навошта ж ты ў яе бруд піхаеш? Ты ж, кажа, і ў галаву не возьмеш, з якой пакутай жыве гэта няшчасная дзяўчына... Яна сама сябе пакарала на ўсё жыццё! Ты ж ёй да самай старасці сніцца будзеш... А ўжо ні кахання, ні шчасця, ні радасці з тым вылюдкам, які падбухторыў яе на хлусню, ніколі не будзе... А ты помсціць, дурань! Калі даруем — гэта страшней за помсту... Супакойся, кажа, дай сэрцу адпачыць... А покуль злосць не выйдзе — пажыві разам са мной... Во і жыву.

Міліцыянер. Гэта як жа разумець? На кватэры, ці што?

Драгун. Як быццам... Лёгка з ім. Як у маленстве з маці — прылашчыць і пасварыцца... Казкі піша...

Міліцыянер. І колькі ён з цябе бярэ?

Драгун. Што з мяне можна ўзяць? На стыпендыю жыву... Ён мяне нават корміць...

Міліцыянер. Проста так?

Драгун. Не, з лыжачкі...

Міліцыянер. А бацька ведае, што ты тут?

Драгун. Не.

Міліцыянер. Дрэнна...

Драгун. Ужо ведаю... Страшны не той, хто робіць дрэннае, а той, хто не можа дараваць гэта...

Міліцыянер. Занадта мудра...

Драгун. Гэта ён сказаў...

Міліцыянер. Чакай, чакай... А што дрэннага твой бацька зрабіў? Ты яму расказаў, як усё адбылося?

Драгун. А ён і не спытаўся. Ён паверыў пратаколу...

Міліцыянер. Та-ак... А праўда, што кватэра тут не замыкаецца?

Драгун. Праўда...

Міліцыянер. Ніколі?

Драгун. Замка зусім няма.

Міліцыянер падыходзіць да дзвярэй, адчыняе, глядзіць.

Міліцыянер. Трэба ж... Ну, а калі залезе хто?

Д р а г у н. Злодзеі, ці што? А хіба тут ёсць чым пажывіцца? Старэнькая пішучая машынка? Вось гэта лямпа? Тэлевізар? Ён яго не ўключае ніколі. Я не ведаю, ці спраўны ён...

М і л і ц ы я н е р. Ну, а навошта?

Д р а г у н. Што?

М і л і ц ы я н е р. Без замка жыць? Навошта выстаўляцца? Што, ён лепшы, больш сумленны за іншых?

Д р а г у н. Не. Ён лічыць, што людзі дабрэйшыя, чым ёсць... І трымае дзверы адчыненымі... У сваю хату і ў душу. А раптам хто зойдзе?

М і л і ц ы я н е р. А ён нармальны? Як ты лічыш?

Д р а г у н. А мы з вамі нармальныя? Як вы лічыце?

М і л і ц ы я н е р. Ладна, чорт з вамі! Я праверыў пісьмо, што на яго накрэмзалі, — лухта! Гарэлкі не п'яце?

Б у с л а й. Пілі б... Не даюць.

М і л і ц ы я н е р. Ого! Загаварыў. А я думаю, чаму гэта ён такі задуменны і маўклівы?

Б у с л а й. Сказаць няма чаго.

М і л і ц ы я н е р. А бабы сюды ходзяць?

Д р а г у н. Жанчыны ходзяць...

М і л і ц ы я н е р. Ім можна. Ну, і што без прапіскі... Лічы, што я ў цябе пашпарт не глядзеў... Толькі да бацькі ўсё ж схадзі... Ты і сам хлопчык, я бачу, не цукровы... Шмат ад людзей патрабуеш... Трэба ад сябе патрабаваць.

Д р а г у н. Ну во... Дзесяць мінут пабылі ў кватэры і ўжо загаварылі, як пісьменнік Пакутовіч...

М і л і ц ы я н е р. Як міліцыянер я гавару, як міліцыянер...

Д р а г у н. Вас бацька прыслаў?

М і л і ц ы я н е р. Служба мяне прыслала. Сігнал. Ты не ведаеш, чаму людзі не любяць адзін аднаго?

Д р а г у н. Ведаю. Таму што сябе не любяць.

М і л і ц ы я н е р. Та-ак... Чым там яшчэ абураўся сумленны грамадзянін? А-а... Дае прытулак алкаголікам і іншым цёмным асобам... *(Усміхнуўся.)* Вось навучыліся людзі пісаць! Ну, а гэта як?

Д р а г у н. Праўда. Недзе месяц таму ноччу падабраў на вуліцы чалавека і прывёз дадому. Не даў змерзнуць, прасцей кажучы... А ў чым тут крамола? Нават калі і цёмная асоба, дык што: лепей пакінуць яе здыхаць у гурбе снегу?

М і л і ц ы я н е р. Ну ладна, ладна... Вух, вожык! Я ж нічога не кажу... Правільна зрабіў, што падабраў. А то вунь аднаго мне ўчора давялося падымаць... Усю зіму праляжаў пад снегам. Бацька родны прыехаў — пазнаць не мог... Паліто яго, кажа,

пакажыце, тут і глядзець няма на што! Зірнуў на паліто, на пашпарт, далётаўся, кажа, бацян... Зламаў крылы...

Д р а г у н. Чаму бацян?

М і л і ц ы я н е р. Прозвішча ў яго такое мудрагелістае было... Як гэта? Ну, бацян, толькі неяк інакш...

Б у с л а й. Бусел...

М і л і ц ы я н е р. Во-во! Буслай... Я яшчэ падумаў: як быццам і наша прозвішча, а быццам і не... Рэдкае...

Б у с л а й *(раптам нервова зарагатаў)*. Ха-ха-ха!

М і л і ц ы я н е р. Чаго ты?

Б у с л а й. А адкуль ён?

М і л і ц ы я н е р. З Цыбулькаўскага раёна.

Б у с л а й *(дзіка смяецца)*. Бэра!!!

М і л і ц ы я н е р. Ты ведаў яго, ці што?

Б у с л а й. Не-а! *(Смяецца.)* Гэта я... так....

М і л і ц ы я н е р. А чаго ты рагочаш?

Б у с л а й. Ды бацька яго... смешна так... Далётаўся бусел... Зламаў крылы...

М і л і ц ы я н е р. Што тут смешнага?

Д р а г у н *(сам сабе)*. Жах! *(Міліцыянеру.)* Ну, а пахаваць яго паспелі?

М і л і ц ы я н е р. Наўрад! Учора вечарам толькі забралі...

Д р а г у н. А як вы даведаліся, што ён з вёскі?

М і л і ц ы я н е р. Дык я кажу, пашпарт у кішэні быў... Прапісаны ў вёсцы, а бадзяўся чамусьці тут...

Д р а г у н. Зразумела...

М і л і ц ы я н е р. Ну, ладна, будзь здароў. Перадай гаспадару, хай замок паставіць... І начаваць абы-каго не пускае... А то і вышэй напісаць змогуць. І каб да бацькі схадзіў, а то я выселю цябе адсюль... *(Буслаю.)* Да пабачэння...

Буслай у адказ нервова смяецца. М і л і ц ы я н е р выходзіць.

Б у с л а й. А гэта ж я... Мяне... хаваць будуць... Чуў? Ты ўсё чуў? Зламаў бусел крылцы! Нябожчык!

Д р а г у н. Ды кінь ты! Мабыць, аднафамілец...

Б у с л а й *(дрыжачым голасам)*. Не! Не! Паліто ў нас было адно на двух... Сваё ён прапіў...

Д р а г у н. Хто?

Б у с л а й. Бэра! Я ў яго ў кацельнай жыў... Аднойчы з раніцы рубель нашкрэблі на бутэльку «чарніла»... Бяжы, кажу, Бэра... Ён паліто і апрануў... А ў паліто пашпарт... Я ўжо і забыўся пра яго... Пайшоў, і з канцамі... І дзень няма, і два... І ўсю зіму...

Д р а г у н. А хто ж працаваў замест яго?

Буслай. Я...

Драгун. Чакай, чакай... Але ж усю зіму... Ён жа ў ведамасці распісвацца павінен быў... Няўжо не спахапіліся?

Буслай. Я і распісваўся замест яго... А ён замест мяне пад гурбай снегу ляжаў... Нябожчык я!

Драгун. Ды не, не можа быць... Супадзенне, мабыць...

Буслай. Прозвішча! Пашпарт без прапіскі! Раён! І Бэра прапаў! Нябожчык я! Нябожчык! Госпадзі! Маці сястру пахавала, і зноў хаўтуры ў хаце! Што ж з ёй будзе? Ма-ма!!

Драгун. Ну, Федзя Пратасаў! Ну... Зараз жа едзь дадому! Неадкладна! Ён сказаў, што забралі толькі ўчора... Можа, не паспелі яшчэ? *(Кінуўся да тэлефона, набірае нумар.)* Алё! Дзяўчына, мілая, прышліце тэрмінова таксі... Як праз гадзіну? Вы што? Чалавеку дрэнна! Я ведаю, што вы не «хуткая дапамога», але зразумейце... *(Паклаў трубку, сумна.)* Зразумела... *(Зноўку набірае нумар.)* Добры вечар... Паклічце, калі ласка, Аліну... Добра, пачакаю... *(Буслаю.)* У цябе грошы ёсць?

Буслай *(разгублена)*. Дзве капейкі... Толькі пажарнікам пазваніць.

Драгун *(дастае з кішэні дзесятку)*. На!

Буслай. Апошняя?!

Драгун. Бяры, ёлупень! Хопіць?

Буслай. Не ведаю...

Драгун. Колькі кіламетраў?

Буслай. Да Цыбулек сто... А там побач...

Драгун. Зразумела... *(У трубку.)* Аліна? Гэта я, Драгун. Слухай уважліва: каля вашага садзіка, здаецца, прыпынак таксі... Зірні, стаяць машыны ці не? Стаяць? Хапай машыну і неадкладна прыязджай да Пакутовіча... Не, з ім усё нармальна... Нашаму філосафу дрэнна... Я табе потым усё растлумачу... Што? Сама не зможаш прыехаць?.. Ну добра, добра... Збегай на прыпынак і назад... Грошы ў цябе ёсць? Колькі? Аддай шафёру ўсе, упрасі яго ў Цыбулькі злётаць... Потым, Аліна, потым... Чакаем машыну. *(Паклаў трубку.)* Зараз паедзеш... Тут побач... Ашалець! У кіно такога не бывае...

Буслай *(раптам заплакаў)*. Не крыўдуй на мяне...

Драгун. За што? Чаго ты румзаеш?

Буслай. За тое, што я гаварыў тут пра нашага казачніка... Сволач я! Нябожчык!

Драгун. Ладна! Не да гэтага цяпер...

Буслай. Ён, мусіць, сапраўды святы... І вас зрабіў святымі...

Драгун. Усе людзі на зямлі святыя... Толькі забываюць пра гэта... Значыць, так: прыедзеш, глядзі, адразу дадому не за-

ходзь... З глузду ўсе з'едуць... Зазірні спачатку да каго-небудзь з суседзяў...

Б у с л а й. Добра... Грошы я вам прышлю... Зараблю і прышлю...

Д р а г у н. Як ведаеш... *(Падыходзіць да сцяны, адчыняе бар, налівае вялікую чарку каньяку.)* На, выпі...

Б у с л а й. Не буду!

Д р а г у н. Пі, табе кажуць, а то чокнешся, пакуль даедзеш...

Б у с л а й. Ён жа сказаў: грэх перад прыродай... Злачынства...

Д р а г у н. Калі не трэба — грэх, а калі неабходна — грэх не выпіць... Давай!

Буслай п'е.

(Глядзіць на вуліцу праз акно.) Машына! Пайшлі!

Б у с л а й. Дзякуй... Дзякуй вам...

Выходзяць. Праз некаторы час Д р а г у н вяртаецца. Паўза. Сядае ў крэсла, пра нешта думае. Потым здымае трубку тэлефона, набірае нумар.

Д р а г у н. Добры вечар... Гэта кватэра Драгуна? Прабач, тата, я ўжо забыўся твой голас... Прабач мне... Недалёка... Так, у горадзе... Мне можна прыйсці? Ты, можа, не так зразумеў мяне? Я кажу — прыйсці зусім, дадому прыйсці... Не, машыну не трэба... Я пехатой... Ведаеш што: завары, калі ласка, чаю... Вялікі чайнік у васільках... Разбіўся? Ну, усё адно завары... Каб на ўсю ноч хапіла... Толькі чай... Піць мы не будзем... У мяне і так шмат туману ў галаве... Я — хутка... *(Паклаў трубку, хуценька сабраў свае рэчы, прысеў на хвілінку, абвёў позіркам кватэру, выключыў святло, выйшаў.)*

Звоніць тэлефон.

З а ц я м н е н н е

Вёска. Шаргаёва хата. Амаль такая ж, як і хата Буслаеў. Нікога няма. За вокнамі шапоча дождж. Уваходзіць Б у с л а й. Ён увесь мокры, без паліто і шапкі. Цвярозы.

Б у с л а й *(спыніўся каля парога)*. Добры дзень у хату...

Ніхто не адказаў.

(Падышоў да печы, рукамі і тварам прытуліўся да яе.) Ах ты, мая родненькая... Цёплая, ласкавая, белая... *(Пастаяў, падышоў да стала, узяў акраец хлеба, есць.)*

На вуліцы чуваць песню. Шаргаёў вяртаецца з памінак.

Ш а р г а ё ў *(уваходзіць п'яны-п'яны).*

А-а-а-аб ёй мне баюць казкі-сны
На лі-іпе бусел клёкатам
І крык вароніных грамад
На могілкавым кладбішчы...

Б у с л а й *(паклаў хлеб).* Здароў, Фядос...

Ш а р г а ё ў. Здароў... Лье, падла, у трыццаць струменяў з пырскамі... Вясна... Зямля піць просіць... Туман снег з'есць і траўк... траўк... аў... аў... *(Вочы палезлі на лоб. Аслупянеў. Хаўкае ротам, прабуючы нешта сказаць.)*

Б у с л а й. Фядос! Слухай, Фядос...

Ш а р г а ё ў. Каў... каў...

Б у с л а й. Хопіць каўкаць, я зараз усё растлумачу.

Ш а р г а ё ў *(глядзіць вар'яцкімі вачыма).* І не баюся! Таму што цябе няма... Няма цябе! *(Замахаў рукамі.)* Кыш! Кыш, нячысцік... Ну выпіў трохі залішне — во і мроіцца ўсялякі опіум для народа... Кыш!

Б у с л а й. Ты пазнаў мяне? Гэта ж я...

Ш а р г а ё ў. І не баюся! Я ўжо і чарцей надоечы бачыў... Зялёненькіх! У місцы з агуркамі «Лявоніху» гоцалі... Гарэлка ўсё... Ідзі, адкуль прыйшоў...

Б у с л а й. Куды ісці?

Ш а р г а ё ў. Дадому, на кладзішча... А мяне не чапай... Я табе магілку выкапаў як мае быць... Пастараўся... Крыж там, вярбу пасадзіў, каб цянёк... Спяшаўся, праўда, каб на памінкі не спазніцца... Грэх, ведаю...

Б у с л а й. Жывы я, разумееш, жывы!

Шаргаёў заплюшчыў вочы і доўга трос галавой, расплюшчыў вочы.

Фядос...

Ш а р г а ё ў. Людзі-і-і!!!

Б у с л а й. Цьфу!

Шаргаёў падбег да парога, дзе стаялі вёдры з вадой. Зачэрпнуў кружку, выліў на галаву. Зірнуў на Буслая. Той не знікае. Шаргаёў зачэрпнуў другую, зноў выліў.

Ну, ачуняў?

Ш а р г а ё ў. Хто ты?

Б у с л а й. Андрэй я... Андрэй Буслай...

Ш а р г а ё ў. Хто цябе выкапаў?

Б у с л а й. Як выкапаў? Адкуль?

Ш а р г а ё ў. З магілкі... Ты памерлы... Я цябе закапаў паўдня назад...

Б у с л а й. Гэта памылка, Федзя! Во ж я стаю, размаўляю з табой...

Ш а р г а ё ў. І ўшчыпнуць мяне можаш?

Б у с л а й. Магу.

Ш а р г а ё ў. Ушчыпні...

Буслай падыходзіць, шчыпае яго за руку.

Гы! Баліць!.. А памацаць цябе можна?

Б у с л а й. Мацай, прыдурак...

Шаргаёў мацае.

Ш а р г а ё ў *(здзіўлена)*. Цёплы... Дык як жа гэта? Чакай! Як цябе завуць?

Б у с л а й. Я ж табе казаў...

Ш а р г а ё ў. Кажы, як завуць, зараза!

Б у с л а й. Андрэем...

Ш а р г а ё ў. А маці як завуць?

Б у с л а й. Чыю?

Ш а р г а ё ў. Тваю...

Б у с л а й. Ды чаго ты дапытваеш мяне?

Ш а р г а ё ў. Кажы, а то хрысціцца пачну! Я хрышчоны, мне можна!

Б у с л а й. Марусяй — матку, бацьку — Міцікам, цябе, дурня, — Фядосам, старшыню сельсавета — Патапчуком!

Ш а р г а ё ў. Патапчука знялі...

Б у с л а й. Што яшчэ?

Ш а р г а ё ў. Дай мне ў вуха.

Б у с л а й. Ідзі ты!

Ш а р г а ё ў. Ну дай, я, можа, кеміць пачну... Я ж, такскаць, толькі-толькі з тваіх памінак прыйшоў... Усё як мае быць... Пасядзелі, памянулі, выпілі за ўпакой...

Б у с л а й *(ашалела)*. Вы чужога чалавека пахавалі, а не мяне!

Ш а р г а ё ў. Як гэта? Цябе ж тыдзень назад міліцыя мёртвага знайшла ў Дубровенску...

Б у с л а й. Гэта яны не мяне знайшлі... толькі паліто маё. Вось жа я, вось!

Ш а р г а ё ў. Бачу... І не разумею... Калі ты здань, дык павінен быць халодным, а ты цёплы... А ўсё было як мае быць... Бацьку пасведчанне аб смерці ў сельсавеце выпісалі... У Дубровенску пісаць не згадзіліся, таму што пашпарт знайшлі, а ў пашпарце прапіска: нашы Калодзічы... Так што ты не залівай... Мы цябе правільна пахавалі... Па форме.

Б у с л а й. Ну, а маці? Бацька? Ты?! Няўжо вы не разабраліся, што гэта не я?!

Ш а р г а ё ў. Дык ты ж сапсаваны быў ушчэнт... Усю зіму пад снегам... І труну нават не адчынялі... Толькі партрэт паставілі зверху...

Б у с л а й. Ды не я гэта!! Не я!!!

Ш а р г а ё ў. Можа, і не ты, можа, і ты... На пашпарце быў? Быў... Паліто тваё? Тваё...

Б у с л а й. Госпадзі! Жывога пахавалі!.. На кладзішча адвезлі... У зямлю закапалі... Жывога...

Ш а р г а ё ў. А ты не перажывай... Усё як мае быць! Па форме... Касцюм табе купілі за сто пяцьдзесят рублёў, гальштук у крапінку, чаравікі мадняцкія... Мяне, таксказаць, як сябра твайго, магілку папрасілі... Я пастараўся... Роўненька, глыбока... Там труна старая нечая трапілася, дык я яе акуратненька абышоў, дно лапнікам заслаў, каб табе, таксказаць, утульна там было, ёмка, суха...

Б у с л а й *(істэрычна)*. Га-а-ад!! *(Б'е Шаргаёва па твары.)*

Той пакаціўся па падлозе. Так-сяк падняўся на калені.

Ш а р г а ё ў *(заплакаў)*. Ну, за што ты мяне? За што? Сам ведаю... усё... пра сябе... Ведаю, што нельга сябруку свайму магілку капаць... Грэх. Але выпіць, Андрэйка, хацелася выпіць... Ведаў, што дадуць... Калі гора — людзі шчодрыя на ўсё... І на грошы і на сэрца... Ведаў, што і на памінкі паклічуць... Вось таму і ўзяўся за рыдлёўку... І сорамна не было... Я нейкі парог пераступіў, а дзверы за мной хлоп — і зачыніліся. Я ж ужо не жыву, а так... смылею, як галавешка... Ад чаркі да чаркі... Маці пасівела, жаніцца не змагу ўжо, грошай мне не даюць, толькі распісваюся ў канторы. Шаргаём дзяцей пужаюць... За што ты мяне? Я, можа, нават табе і зайздрошчу, таму што ты ўжо адмучыўся... Ты ўжо там... Табе лёгка...

Б у с л а й. Матухна, мілая мая! Што ж гэта?

Ш а р г а ё ў *(плача)*. Смерць, Андрэйка... Сука ты касая... Твая матка праўду мне сказала: глядзіць яна мне ў вочы... Вой, глядзіць... Учора, калі табе магілку ўжо выкапаў, сеў на дне на лапнічак пакурыць... Зверху вецер сцюдзёны, макрэча, неба шэрае за зямлю чапляецца, а ў яміне ўтульненька, ціха, ціха... Гліна жоўценькая, лапнічак зялёны, зямлёй пахне... І думаю сабе: а мо тут і лепей?.. Га, Андрэй?.. Мо і лепей? *(Кладзецца на падлогу і засынае.)*

Буслай, скамянелы, стаіць сярод хаты.

Хата Міколы. Ужо ноч. Стол. На стале бутэлька. Б у с л а й з атупелым выглядам сядзіць насупраць М і к о л ы. Той не міргаючы глядзіць на яго.

Б у с л а й *(расказвае дрыжачым голасам)*. Паліто маё апрануў і пабег... Пайшоў, і з канцамі... Я яго ўсю зіму чакаў... А яно вунь як атрымалася...

М і к о л а. Ну, а сям'я? Сваякі? Няўжо яго ніхто не шукаў?

Б у с л а й. Якая сям'я, Мікола? Якая ў такіх, як мы, сям'я? Бабка ў яго адна была... Сектантка нейкая.. Заявіла ў кантору, што п'яніца ўнучак, грошы ёй пасылалі, а яна яму па пошце трыццатку ў месяц пасылала на хлеб... А мы заместа хлеба «чарніла» пілі... Як быццам калі грошай чалавеку не даваць, ён і піць не будзе... Яшчэ больш будзе... Я і думаў, што ён да гэтай бабкі задаў лататы і моліцца разам з ёй... А ён... Памяняліся мы з ім месцамі... Што я перажыў, Коля, за гэтыя гадзіны, не дай Бог... Чуць не чокнуўся...

М і к о л а. Дадому не заходзіў?

Б у с л а й. Ты што? Да Шаргая зазірнуў толькі... Я яшчэ ў горадзе выпадкова пра ўсё даведаўся... Агародамі прабіраўся па вёсцы, каб ні з кім не сустрэцца... Хацеў Шаргая папрасіць, каб да нас схадзіў, растлумачыў... Але ў яго вочы зусім залітыя... Налізаўся на памінках.

М і к о л а. Ён табе магілку капаў...

Б у с л а й. Ведаю... Як жа маці паказацца? У яе ж сэрца разарвецца... Ты вунь ні ў Бога, ні ў чорта не верыш, а да гэтага часу белы як палатно... Як жа гэта вы так?

М і к о л а. Мы? А ты?

Б у с л а й. Што пра мяне казаць?

М і к о л а. Не крыўдуй, але я нават узрадаваўся тваёй смерці...

Б у с л а й. Ды не маёй! Гэта Бэра...

М і к о л а. Прабач... Вось, думаю, і ўсё... Скончыліся мае пакуты, мой боль... Дзесяць гадоў сэрца балела... Дзесяць гадоў! Калі на вяселлі тваім з Нінай гуляў...

Б у с л а й. Дзе яна?

М і к о л а. Да маці пайшла начаваць...

Б у с л а й. І Рыгорка з ёй?

М і к о л а. З ёй... І калі Рыгорка ў вас нарадзіўся, і калі бачыў, што яна хадзіла заплаканая... І калі прыйшла да мяне — таксама балела! Ну скажы, ці любіў ты яе калі-небудзь хоць крапельку?

Б у с л а й. Не. Каб любіў, я б да такога не дакаціўся. Любоў чалавека ад усяго ратуе. Нікога я не любіў...

М і к о л а. Ужо два гады разам жывём... Я ёй сэрца сваё на патэльні падсмажыць гатовы, а яна цябе кахае... Цалую, лашчу

яе — вочы закрывае, каб цябе на маім месцы ўявіць... За што? Чым ты заслужыў гэта? Чым? Чым я не заслужыў? Ну хіба я горшы за цябе?

Б у с л а й. Лепшы, Мікола, лепшы, таму і не заслужыў... Мяне ўсе шкадавалі і заўсёды... А любоў з жалю пачынаецца...

М і к о л а. А чаму мяне ніхто не пашкадуе?! Толькі таму, што не п'ю? Таму, што нармальны чалавек? Але ж і ў мяне жывое сэрца! І ў мяне душа баліць... Я ж яе са школы кахаю...

Б у с л а й. І скажы дзякуй Богу, што кахаеш... Шчаслівы не той, каго, а той, хто кахае... Вось як ты... У цябе штодня душа працуе, дзейнічае... А дзеянне — жыццё, вечнае аднаўленне... Прасі лёс, каб не ўсё ў цябе гладка атрымлівалася... Каб зрэдку ён табе гора пасылаў... Гора робіць чалавека больш чыстым... Праз сваё гора зірнеш на людзей і пашкадуеш... А я вось нікога не пашкадаваў. Не разумеў! Хацеў, каб толькі мяне шкадавалі і разумелі... А душа, яна не дурніца! Яна свайго патрабавала... А я яе глушыў гарэлкай! Толькі хто я такі ў параўнанні з душой?! У ёй увесь наш сялянскі род сядзіць: справядлівы, чысты, мудры, цвярозы... Мае хаўтуры даўным-даўно адбыліся, а не сёння па памылцы... Заснула душа... Яна не можа, каб нікога не пашкадаваць, каб толькі цябе шкадавалі! Яна не можа гэтага вытрываць...

М і к о л а. А цябе і зноўку шкадаваць будуць. Ніна даведаецца, што ты жывы,— ратаваць пабяжыць... Змагацца за цябе. Яна ж вінаватай сябе лічыць, што не зберагла цябе...

Б у с л а й. Чалавек сам сябе павінен зберагаць... Жывіце спакойна...

М і к о л а. А я зноў адзін застануся са сваім шчасцем-каханнем... Зноў!

Б у с л а й *(нахіліўся да Міколы)*. Міколка, прабач ты мне...

М і к о л а. Ці толькі ты ў гэтым вінаваты? Як усё несправядліва на свеце...

Б у с л а й. Я не пра тое... Мне ва ўсяго свету прабачэння прасіць трэба... Я перад усім светам вінаваты... Дык пачну ўжо з цябе. А заўтра, калі ўсё ўтрасецца, пайду за вёску на поле... Памятаю з маленства адно: чырвоны камбайн плыве па збажыне, а мы за ім па ржышчы босыя бяжым... Сонца гарачае... І рабыя каровы каля жоўтых коп... Што ж гэта сталася з намі? Чаму ж я заблудзіўся? Прыйду на гэта поле, знайду праталіну, стану на калені, пацалую зямлю і буду ў яе прабачэння прасіць... А мо і даруе, а мо параду дасць... Няма іншага выйсця... Няма...

Ляпнула клямка, адчыняюцца дзверы, уваходзіць М а ц і. Буслай здрыгануўся ад страху, закрыў твар далонямі.

М і к о л а *(збялеў)*. Што? Што, цётка Маруся?

М а ц і. А дзе Нінка?

М і к о л а. Да маці пайшла начаваць... Кажа, пажыву дзень-другі ў маці... Цяжка ёй тут са мной... Я разумею...

М а ц і *(кіўнула на бутэльку)*. Памінаеце?

М і к о л а *(нервова)*. Ага, памінаем...

М а ц і. Мікола, не крыўдуй ты на мяне, дурніцу старую... Ад гора ў мяне галава і сэрца здранцвелі... Ад гора...

М і к о л а. Што вы, цётухна? За што крыўдаваць?

М а ц і. За тыя словы, што на цябе казала сёння... Даруй мне... Усё, што ты казаў,— чыстая праўдачка... Толькі хіба ж маці яе слухаць?..

М і к о л а. І вы мне даруйце... Не стрымаў я сёння свой боль... Вырваўся ён...

М а ц і. А пра яго не варта думаць блага... Добрым успомніць нямашака чым, дык хоць ужо саўсім не ўспамінай... Хай ён там ляжыць спакойна... Добра?

М і к о л а. Добра...

М а ц і. Ну, а паслязаўтра на тры дні прыходзьце... Разам з Нінай... І Рыгорку прывядзіце... Хоць за сталом пасядзіць. Мне лягчэй будзе...

М і к о л а. Добра, добра, цётка...

М а ц і *(да Буслая)*. І ты, дзетухна, прыходзь... Ведаў жа, мабыць, Андрэя нашага?..

Б у с л а й *(запалым голасам, не адымаючы далоняў ад твару)*. Ага...

М а ц і. Прыходзьце, дзеткі... Хочацца ж, каб усё як у людзей было... *(Выходзіць.)*

Паўза. Буслай павольна-павольна адымае далоні. На яго твар страшна глядзець. Мікола кідаецца да яго.

М і к о л а. Андрэй! Ты што? Ты чуеш мяне? На, на выпі... *(Дрыжачымі рукамі налівае гарэлкі, спрабуе выліць у рот Буслаю. Гарэлка разліваецца.)* Нічога... Я зараз яе даганю, растлумачу... Тут я не мог! Яна б не вытрымала... Андрэй!!

Б у с л а й. Вось... Вось яна, адплата... За ўсё!

М і к о л а *(апранае паліто)*. Я зараз, зараз...

Б у с л а й *(раптам імпэтна кінуўся на яго, павіс на руках)*. Стой! Стой, Мікола... Не трэба нічога! Не трэба! Так павінна быць... Няхай усё так і будзе! Адплакала-адгаласіла, ёй жа цяпер лягчэй будзе... І табе, і Ніне, і бацьку... Усім! Досыць... Магілка мая ёсць на кладзішчы, пасведчанне аб смерці ёсць! Навошта ж вам зноў пакуту на плечы ўзвальваць? У мяне толькі адна дарога... Адна... Туды, у небыццё! Я свой парог пераступіў... Я жыў не па-людску, дык хоць памерці трэба, каб вам

спакойней жылося... Хоць смерцю адплаціць вам за ўсё... Хоць апошні крок добра зрабіць...

М і к о л а. Што ты мелеш?

Б у с л а й. Бэру шукаць ніхто не будзе, мяне не знойдуць... Я так усё зраблю, што ніколі не знойдуць...

М і к о л а. Пусці!

Б у с л а й. Я толькі да Шаргая заходзіў... Ён п'яны, падумае, што прыснілася ўсё, а ты не кажы нікому... Га, Мікола? Я двярозы сёння...

М і к о л а *(злосна)*. Гад! Гад ты! Ты што мне прапаноўваеш? Я лепей здохну ад уласнага гора, бабылём памру, чым вазьму такое на душу! Пусці, свалата! *(Адпіхнуў Буслая, выбег.)*

Буслай сеў на падлогу, нейкі час нерухома сядзеў, потым падняўся, пачаў нешта шукаць на стале. Яго позірк спыніўся на ручніку, якім быў прыкрыты хлеб. Буслай цягне яго да сябе. Ручнік вузкі і доўгі. Буслай ліхаманкава скручвае яго і робіць пятлю. Потым падыходзіць да стала, налівае поўную шклянку гарэлкі, падносіць да твару, хоча выпіць, але раптам шпурляе шклянку з гарэлкай на падлогу. Шклянка разбіваецца. Буслай ідзе да дзвярэй. З другога пакоя выходзіць заспаны Р ы г о р к а.

Р ы г о р к а *(у яго вочы яшчэ не расплюшчыліся)*. Татка...

Буслай здрыгануўся. Зірнуў на хлопчыка.

Б у с л а й. Рыгорка... Сыночак мой...

Р ы г о р к а. А дзе мой тата Коля?

Б у с л а й. Я ж твой... *(Схамянуўся.)* Ён пайшоў... На вуліцу пайшоў...

Р ы г о р к а. Ваўкоў праганяць?

Б у с л а й. Ага... Ваўкоў...

Р ы г о р к а. І мамка ваўкоў ганяе?..

Б у с л а й. І мамка...

Р ы г о р к а. А ты чаму не пайшоў ганяць?

Б у с л а й. Не ўмею...

Р ы г о р к а. А што ты ўмееш?

Б у с л а й. Сабакам сена касіць.. Толькі сабакам сена касіць...

Р ы г о р к а. А сабакі сена не ядуць...

Б у с л а й. А я вось кашу...

Р ы г о р к а. А я цябе ведаю... Ты сёння ў скрынцы ляжаў у бабы Марусінай хаце... І яшчэ на карцінцы з чорнай стужкай быў... Карцінка на скрынцы стаяла... Баба Маруся плакала, і мама плакала і цалавала мяне, а яшчэ цябе ў лес вазілі і ў ямку закапвалі... А ў мяне шапку адабралі... мароз за вушы кусаўся... А ты ўцёк з ямкі?

Б у с л а й. Уцёк... Толькі ты не бойся мяне...

Р ы г о р к а. А я і не баюся... Холадна табе там было?

Б у с л а й. Дзе?

Р ы г о р к а. У ямцы...

Б у с л а й. Холадна, сыночак, холадна...

Р ы г о р к а. А ты схавайся, каб цябе не знайшлі і зноўку не закапалі. Лезь да нас на печ... Яна цёплая... Мы зімой заўсёды з мамкай там спім...

Б у с л а й. Можна, я пацалую цябе, сыночак?

Р ы г о р к а. Не, ты, мабыць, калючы, дзядзя...

Буслай падыходзіць да хлопчыка, становіцца перад ім на калені.

Б у с л а й. Прабач, Рыгорка... Прабач, родненькі... прабач, маленькі... Буслік мой! Толькі ты прабач, а са светам я паміруся... Толькі ты адзін прабач... Прабач... Прабач... *(Схіляецца да маленькіх ножак, цалуе іх, плача.)*

Р ы г о р к а. Дзядзя, дзядзечка, не трэба плакаць... Гэта толькі дрэнныя дзеці плачуць... Ты мне лепей казку раскажы... Тата Коля мне заўсёды расказвае...

Б у с л а й *(бярэ хлопчыка на рукі).* Зараз, зараз, сыночак... *(Прытуляе да сябе.)* Жыў-быў... *(Успамінае.)* Жылі-былі... *(Намагаецца ўспомніць.)* Жылі-былі... *(З жахам.)* Не памятаю... *(Апускаецца на падлогу.)*

У хату амаль адначасова ўбягаюць М а ц і, заплаканая і расхрыстаная, Б а ц ь к а, Н і н а, М і к о л а. Усе спыняюцца каля дзвярэй. Глядзяць.

(Яшчэ мацней прытуляючы сына да сябе.) Не памятаю... Не памятаю... Не памятаю...

З а с л о н а

1981